

Міністерство освіти і науки України

ПРОГРАМА

Українська мова

для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання

(5-9 класи)

Київ – 2015

Пояснювальна записка

Програму з української мови для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання розроблено на основі Закону України "Про загальну середню освіту" й нового Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392), який ґрунтується на засадах компетентнісного, особистісно орієнтованого й діяльнісного підходів до навчання, що зумовлює чітке визначення результативного складника засвоєння змісту базової й повної загальної середньої освіти.

Компетентність сьогодні вважається передумовою успішної самореалізації випускника в суспільстві й передумовою розвитку самого суспільства, адже компетентнісний підхід передбачає активну участь школярів у процесі навчання, зокрема, широке використання самостійної роботи, а також роботу в парах, невеликих групах, проектну діяльність, тобто спрямування освітнього процесу на формування й розвиток *ключових і предметних компетентностей* особистості.

Навчальний предмет «Українська мова» посідає особливе місце серед шкільних предметів, бо є не лише об'єктом вивчення, а й засобом навчання, а отже, і потребує рішучішого переорієнтування процесу оволодіння учнями знаннями про мову й формування мовних, мовленнєвих умінь і навичок до повноцінного засвоєння всіх ліній змісту мовної освіти, визначених Державним стандартом, – мовленнєвої, мовної, соціокультурної і діяльнісної (стратегічної). Саме ці лінії формують *комунікативну компетентність* особистості, сприяють розвитку національної самосвідомості, патріотичному, морально-етичному та естетичному вихованню учнів. Відповідно до цього в 5-9-х класах формуються **мовна, мовленнєва, соціокультурна й діяльнісна компетентності** як складники комунікативної компетентності.

На відміну від інших шкільних предметів, для яких комунікативна компетентність є ключовою, для мовних курсів вона є водночас і *ключовою*, і *предметною*, що формується в школярів у процесі навчання мови, зокрема української, і передбачає сформованість в учнів умінь в усіх видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо).

Результатом такого процесу є формування загальної компетентності людини, що є сукупністю ключових компетентностей, інтегрованою характеристикою особистості, яка має сформуватися в процесі навчання й містити знання, уміння, ставлення, досвід діяльності та особистісні поведінкові моделі. Визначальною ознакою цього підходу є зміщення акцентів на готовність учня **застосовувати здобуті знання й набуті вміння й навички для розв'язання проблем, що виникають у реальному житті**.

У програмі враховано державний статус української мови, її суспільні функції, узято до уваги специфіку навчального предмета, що має виразні інтегративні функції, здатність справляти різнобічний навчальний, розвивальний і виховний впливи на учнів, сприяти формуванню особистості, готової до активної, творчої діяльності у всіх сферах життя суспільства, формувати навички самостійної навчальної діяльності, самоосвіти й самореалізації; ураховано сучасні організаційні форми, методи й технології навчання української мови в загальноосвітніх навчальних закладах.

Основна **мета** навчання української мови полягає у формуванні національно свідомої, духовно багатой мовної особистості, яка володіє вміннями й навичками вільно, комунікативно доцільно користуватися засобами української мови — її стилями, типами, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо),

тобто забезпечує належний рівень комунікативної компетентності. Зазначена мета передбачає здійснення навчальної, розвивальної й виховної функцій освітнього змісту навчального предмета.

Відповідно до поставленої мети головними **завданнями** навчання української мови в основній школі є:

- виховання стійкої мотивації й свідомого прагнення до вивчення української мови;
- формування в школярів компетентностей комунікативно доцільно й виправдано користуватися засобами мови в різних життєвих ситуаціях і сферах спілкування, дотримуючись норм українського етикету;
- ознайомлення з мовною системою й формування на цій основі базових лексичних, граматичних, стилістичних, орфоепічних і правописних умінь і навичок; здатності учня до аналізу й оцінки мовних явищ і фактів;
- формування вмінь розрізняти, аналізувати, класифікувати мовні факти, оцінювати їх із погляду нормативності, відповідності ситуації та сфері спілкування; працювати з текстом, здійснювати пошук інформації в різноманітних джерелах, здатності передавати її в самостійно створених висловленнях різних типів, стилів і жанрів;
- формування духовного світу учнів, цілісних світоглядних уявлень, загальнолюдських ціннісних орієнтирів, тобто прилучення через мову до культурних надбань українського народу й людства загалом.

Пріоритетною ідеєю курсу української мови в основній школі є забезпечення інтенсивного мовленнєвого та інтелектуального розвитку учнів. Володіння українською мовою, уміння спілкуватися, домагатися успіхів у процесі комунікації є тими характеристиками особистості, які здебільшого визначають досягнення людини практично в усіх галузях життя, сприяють її успішній адаптації до мінливих умов сучасного світу.

Навчальний матеріал основної школи розподіляється відповідно до курсів української мови для 5, 6, 7, 8 і 9 класів разом із державними вимогами до рівнів мовленнєвої, мовної, соціокультурної й діяльнісної компетентностей учнів зазначених класів.

Кожен із курсів для певного класу складається з чотирьох змістових ліній (*мовленнєвої, мовної, соціокультурної й діяльнісної, або стратегічної*), які подаються у формі таблиць. У мовленнєвій і мовній змістових лініях основними є три колонки: в одній із них подано зміст навчального матеріалу, а в двох інших відповідно – державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів і кількість годин, що виділяється на вивчення певної теми.

Зміст **мовленнєвої** змістової лінії викладається за принципом структурної систематичності, що передбачає поступове ускладнення й поглиблення мовленнєвознавчих понять і формування на основі їх умінь і навичок у всіх видах мовленнєвої діяльності (*аудіативних, читацьких, текстотворчих*).

Зміст **мовної** змістової лінії подається за лінійним принципом, що доповнюється реалізацією системи міжпредметних і внутрішньопредметних зв'язків, які зумовлюють систематичне й різнобічне збагачення словникового запасу й граматичної будови мовлення учнів лексико-фразеологічними, граматичними, стилістичними засобами, удосконалення мовних, мовленнєвих умінь і навичок, умінь користуватися різними лінгвістичними словниками.

Зазначені **дві змістові лінії (мовленнєва й мовна)** є основними, які визначають безпосередній **предмет навчання**, його структуру, супроводжуються вимогами до рівня мовленнєвої й мовної компетентностей учнів, кількістю годин, що виділяються на їх засвоєння, а дві інші (**соціокультурна й діяльнісна (стратегічна)**) є **засобом** досягнення *основної освітньої мети* навчання української мови в основній школі.

Вимоги до засвоєння змісту мовленнєвої й мовної змістових ліній є спеціальними. Саме вони містять критерії, за якими визначається рівень навчальних досягнень учнів з предмета. А вимоги до соціокультурної й діяльнісної змістових ліній мають загальний характер, що

підпорядковуються освітнім завданням перших двох змістових ліній, тому виконання їх *контролюється опосередковано*, через вимоги до засвоєння мовного й мовленнєвого компонентів змісту програми. Водночас володіння цими загальними вміннями й навичками є важливою умовою формування в учнів соціокультурної, діяльнісної компетентностей, які є одними зі складників комунікативної компетентності, умовою й показником загального особистісного розвитку школярів.

Комунікативно-функційний підхід, що лежить в основі навчання української мови, пріоритетним передбачає розвиток умінь і навичок мовленнєвої діяльності, а робота над мовною теорією, формування знань і вмінь із мови підпорядковується завданням розвитку мовлення. Тому зміст програмного матеріалу в кожному класі розпочинається мовленнєвою змістовою лінією.

Отже, призначення **мовленнєвої** змістової лінії полягає в забезпеченні цілеспрямованого формування й удосконалення вмінь і навичок в усіх видах мовленнєвої діяльності – аудіюванні, читанні, говорінні, письмі на основі засвоєння мовленнєвознавчих понять, визначених у рубриці «Відомості про мовлення», оволодіння базовими вміннями й навичками використання мови в життєво важливих для певного віку сферах й ситуаціях спілкування (рубрика «Види робіт») (*мовленнєва компетентність*).

Реалізація її змісту здійснюється як на спеціальних уроках із розвитку мовлення, так і на уроках засвоєння основ науки про мову, що дає змогу зробити процес формування мовленнєвої компетентності учнів ефективнішим.

Призначення **мовної** змістової лінії здійснюється в процесі засвоєння учнями системних знань про мову й формування на основі їх відповідних умінь як засобу пізнання, спілкування, самовираження людини (*мовна компетентність*).

Соціокультурна змістова лінія є засобом опанування національних, загальнолюдських культурних і духовних цінностей, нормами, які регулюють стосунки між поколіннями, статями, націями, сприяють естетичному й морально-етичному розвитку особистості, органічному входженню її в соціум. Змістове наповнення цієї змістової лінії здійснюється на основі добору соціокультурних відомостей освітніх галузей «Мови і літератури», "Суспільствознавство", "Мистецтво", а також інших освітніх галузей. Ця змістова лінія передбачає добір, опрацювання й конструювання тематично та стилістично орієнтованих текстів, що забезпечать розвиток комунікативних умінь і навичок (*соціокультурна компетентність*). *Окремо години на реалізацію цієї змістової лінії не виділяються.*

Роль **діяльнісної (стратегічної)** змістової лінії виявляється у формуванні мотивації навчання, здатності організовувати свою працю для досягнення результату, дає змогу вибудувати цілеспрямовану лінію поведінки для успішного виконання певного завдання; удосконаленні загальнонавчальних умінь, оволодінні **творчими, естетико-етичними вміннями**, які визначають успішність мовленнєвої діяльності. Загальнонавчальними вміннями передбачено: **загальнопізнавальні вміння** (зокрема інтелектуальні, інформаційні), наприклад, виділення в об'єктах ознак і властивостей, знаходження серед них основних, другорядних; порівняння й зіставлення, аналіз, синтез, узагальнення, оцінювання, класифікація; здійснення бібліографічного пошуку, уміння здобувати інформацію з різноманітних джерел, робота з текстом тощо; **організаційно-контрольні** (володіння способами організації навчальної діяльності (планування, розподіл роботи над певним завданням на етапи, оцінювання проміжних і кінцевих результатів, здійснення відповідних корективів тощо) (*діялісна компетентність*).

Реалізація цієї змістової лінії відбувається у процесі роботи над опрацюванням навчального матеріалу мовної, мовленнєвої й соціокультурної змістових ліній, а також використання засвоєного інтелектуально-операційного й ціннісного змісту інших навчальних предметів. *Окремо години на реалізацію діялісної змістової лінії теж не виділяються.*

Особливістю змісту пропонованої програми є систематичне використання в процесі опрацювання мовної змістової лінії **внутрішньопредметних зв'язків**: 1) з лексикуою,

фразеологією, прислів'ями й крилатими висловами; 2) з граматиною (морфологією й синтаксисом); 3) з культурою мовлення й стилістикою; 4) з текстом. Реалізація саме цих зв'язків визначає спрямування мовленнєвого розвитку школярів.

Здійснення практично на кожному уроці внутрішньопредметного зв'язку із лексикою й фразеологією, прислів'ями, приказками й крилатими висловами забезпечує можливість послідовно збагачувати мовлення учнів цими необхідними засобами. Важливе значення має також послідовне урізноманітнення граматичної будови мовлення школярів на рівні слова, словосполучення й речення. Загальновизнаною є й потреба в тому, щоб мовлення учнів було правильним не лише в правописному аспекті, а й стилістичному, а також в аспекті мовленнєвої культури. При цьому всі означені рівні й аспекти розвитку мовлення школярів можуть повноцінно реалізуватися лише за умови, якщо вони актуалізуються на найвищому рівні – рівні тексту. Саме на цьому рівні здійснюється вдосконалення вмінь досягати комунікативних цілей, тобто того, що має безпосередній вихід на мовленнєву практику.

Не менш важливим у навчанні мови є застосування **міжпредметних зв'язків**. Вони забезпечують інтеграцію мови з іншими предметами, активно впливають на розвиток інтелектуальних і моральних якостей особистості, свідомості й мислення її, комунікативних умінь і навичок.

З огляду на це структурування змісту навчання української мови як на рівні навчальних програм, так і підручників, з урахуванням зазначених внутрішньо- і міжпредметних зв'язків дає змогу нейтралізувати недоліки традиційної лінійної систематизації й викладу навчального матеріалу в програмах і підручниках, забезпечує можливість систематичного й різнобічного мовленнєвого розвитку учнів протягом усього періоду навчання в загальноосвітньому навчальному закладі.

Добір навчального матеріалу й організація вивчення української мови в основній школі здійснюється на основі застосування й поєднання **основоположних дидактичних і методичних принципів**, що наводяться нижче.

Зокрема *принцип взаємозв'язку навчання, виховання й розвитку* передбачає наявність у змісті й процесі навчання української мови таких елементів, які забезпечують гармонійну реалізацію визначених цим принципом основних загальноосвітніх функцій навчального предмета. Окрім навчальної функції, що є провідною, добором системи текстів, тематично визначених соціокультурною змістовою лінією, а також системою передбачених програмою усних і письмових висловлень має здійснюватися цілеспрямоване *патріотичне, морально-етичне, екологічне, естетичне виховання* учнів, які, зокрема, мають засвоїти, що на них лежить велика відповідальність за збереження, подальший розвиток української мови й культури як перед нашим народом, так і перед іншими націями світу, а також глибоко усвідомити, що мовленнєва діяльність їх обов'язково має бути носієм добра, а для цього потрібно виробляти звичку оцінювати її з погляду відповідності загальнолюдським моральним нормам і естетичним критеріям. При цьому розвивальний вплив під час сприймання чужого мовлення й створення власних висловлень буде тим вищий, чим послідовніше актуалізуватиметься зміст діяльнісної змістової лінії програми й чим активнішою буде участь учнів у цьому процесі.

Принцип демократизації й гуманізації навчання мови полягає в здійсненні методики партнерського співробітництва вчителя й учня задля досягнення визначеної програмою й прийнятої обома суб'єктами навчання освітньої мети. Це означає, що вчитель будує стосунки з учнями й учні між собою на *основі толерантності, взаємної довіри, теплоти, сердечності*, високо поціновує й заохочує щирі прояви інтелектуальної й емотивної діяльності школяра, що знаходять відображення у таких категоріях, як *самостійність, патріотизм, потяг до істини, до прекрасного, душевність, людяність, добротворча спрямованість, вірність заповітам предків, любов до природи тощо і які виявляються не лише на словах, а й підкріплюються відповідними вчинками*. Дотримання цього принципу утворює якісні світоглядні, морально-етичні, духовні зрушення в освітній культурі українського суспільства.

Принцип особистісної орієнтації навчання передбачає забезпечення вчителем оптимальних умов для різнобічного мовленнєвого розвитку кожного учня, урахування його індивідуальних особливостей, пізнавальних потреб, інтересів, прагнень, заохочення до самостійності у вивченні української мови, самопізнанні й саморозвитку. З цією метою вчитель заохочує й надає допомогу у визначенні індивідуальної навчальної мети, плануванні й організації роботи над досягненням її учнями у міру готовності їх до самостійної пізнавальної діяльності. Найсприятливішими для реалізації цього принципу є такі методи та організаційні форми роботи, як дискусія, рольова гра, групова робота, керовані дослідження, проекти, самостійні дослідження, самооцінювання тощо.

Принцип урахування життєвої перспективи, суть якого полягає в презентації інформації, що дає змогу розв'язувати життєві завдання, зокрема відомості з риторики, стилістики й культури мовлення.

Принцип текстотворчості (текстоцентризму) передбачає засвоєння мовних знань і формування мовленнєвих умінь і навичок на основі текстів, усвідомлення структури тексту й функцій мовних одиниць у ньому, формування вмінь сприймати, відтворювати чужі й створювати власні висловлення, здійснювати міжпредметний зв'язок української мови та інших предметів.

Комунікативно-діяльнісний принцип означає вивчення мови як засобу спілкування і здійснюється в процесі взаємопов'язаного й цілеспрямованого вдосконалення чотирьох видів мовленнєвої діяльності учнів – аудіювання, читання, говоріння й письма. Цей принцип передбачає широке застосування інтерактивних методів навчання, оптимальне поєднання фронтальної, групово-парної та індивідуальної форм організації навчального процесу.

Важливість навчання учнів таких видів мовленнєвої діяльності, як аудіювання й читання зумовлена постійним зростанням потоку інформації й потребою орієнтуватися в ній, життєвою необхідністю формування в учнів мовленнєвої компетентності в процесі сприймання усних і письмових висловлень як важливого складника комунікативної компетентності.

Чільне місце у формуванні й розвитку мовленнєвих умінь і навичок посідає вдосконалення **аудіювання** (слухання-розуміння), що передбачає регулярне використання спеціально підготовлених, цілеспрямованих завдань із розвитку вмінь слухати й розуміти, аналізувати й оцінювати усне висловлення (зміст його, особливості побудови й мовного оформлення тощо), добір із прослуханої інформації тих елементів її, які необхідні для розв'язання комунікативних завдань. У кожному класі на формування життєво необхідних аудіативних умінь виділяються окремі години. Учні практично знайомляться з різновидами аудіювання (ознайомлювальне, вивчальне, критичне). На основі прослуханих текстів інструктивного характеру доцільно застосовувати завдання, що передбачають короткі відповіді на запитання за змістом тексту, складання плану прослуханого, вибір правильної відповіді з декількох запропонованих, спостереження за мовними зображувально-виражальними засобами; використовувати на уроках тексти художнього, публіцистичного, наукового (науково-навчального, науково-популярного різновидів) та інших стилів для диктантів, переказів, складання діалогів, читання вголос і мовчки, спостережень за мовними засобами, списування тощо.

Важливим аспектом навчання мови є формування навичок **читання мовчки**, практичне ознайомлення з різновидами його (ознайомлювальним, вивчальним, переглядовим). Школярі повинні навчитися читати мовчки незнайомий текст швидше, ніж уголос, розуміти й запам'ятовувати після одного прочитання фактичний зміст його, логічні відношення, закладені в тексті, розуміти основну думку, позицію автора, сприймати зображувально-виражальні засоби прочитаного твору. Робота з читання також спрямовується на формування інтересу до читання художніх, науково-популярних, публіцистичних текстів на уроках української мови, обсяг яких повинен збільшуватися з класу в клас. Під час **читання вголос** важливо передбачати комунікативний аспект цього виду мовленнєвої діяльності й розвивати в учнів уміння орієнтувати швидкість читання, чіткість вимови, виразність, інтонаційну правильність на можливості, інтереси й потреби слухача, виробляти

вміння виражати за допомогою темпу, тембру, гучності читання особливості змісту, стилю тексту, авторського задуму тощо. *У кожному класі на формування життєво необхідних умінь із цього виду мовленнєвої діяльності виділяються також окремі години.*

Говоріння як вид мовленнєвої діяльності передбачає формування й розвиток умінь і навичок діалогічного й монологічного мовлення.

Формування умінь і навичок говоріння здійснюється в процесі заучування учнями невеликих текстів, віршів, загадок, прислів'їв, приказок, матеріалів для рольових ігор тощо; складання відповідей на основі почутого або прочитаного тексту, усних повідомлень і відповідей на лінгвістичну тему тощо; переказування почутого або прочитаного (докладно, стисло, вибірково) текстів різних типів, стилів і жанрів мовлення; складання діалогів і монологічних висловлень різних типів, стилів і жанрів мовлення.

Навчання української мови передбачає розвиток навичок **письма**, написання робіт творчого характеру, серед яких усні й письмові перекази й твори різних типів, стилів і жанрів мовлення. При цьому оцінюється зміст і мовне оформлення (грамотність). Перекази й твори виступають підготовчими вправами до оволодіння учнями життєво необхідними жанрами мовлення (конспект, реферат, доповідь, виступ на зборах, під час дискусії, рецензія тощо). Для активізації мовленнєвої діяльності школярів відповідно до соціокультурної змістової лінії передбачено надавати перевагу таким темам для створення самостійних висловлень, які *були б пов'язані з життєвим досвідом учнів, зацікавлювали б їх, викликали інтерес, прагнення поділитися думками, зближували реальну й навчальну мовленнєву діяльність, мали б чітке виховне спрямування тощо.*

Заняття з української мови треба будувати так, щоб кожен із проведених видів робіт виконував свою роль у формуванні певного комунікативного вміння, щоб учні успішно оволодівали і монологічним, і діалогічним мовленням, *спираючись на знання про текст, види мовленнєвої діяльності, стилі, типи, жанри мовлення, ситуацію спілкування, набували культури мовлення й спілкування.*

Комунікативна діяльність має здійснюватися в ході розв'язання учнями системи усних і письмових мовленнєвих завдань у порядку наростання складності їх. Для надання школярам більше можливостей спілкуватися, висловлювати власні думки й почуття необхідно, зокрема, ширше впроваджувати групову форму проведення занять, індивідуалізувати й диференціювати систему письмових робіт.

Соціокультурний принцип вимагає вивчення мови на основі створеної українським народом оригінальної та яскравої культури, відображеної в міфології, традиціях і звичаях, усній народній творчості, у творах красного письменства, а також акумульованої в перекладних літературних творах культур інших народів, трансформація учнем відомостей із мови, літератури, історії та інших предметів, власного життєвого досвіду, що здійснюється у процесі підготовки усних і письмових творів, під час виконання творчих робіт інших жанрів, у власний погляд на життя, переконання, світоглядні настанови, ідеали, у знання культурних реалій, які забезпечують органічне входження в суспільство, визначення свого місця в ньому, реалізацію потенційних можливостей особистості. З цією метою ретельно добираються, конструюються й систематизуються тексти з виразним виховним спрямуванням і відповідна тематика творчих робіт, що передбачає формування патріотичних, морально-етичних, екологічних переконань і естетичних смаків.

Принцип органічного поєднання навчання мови й мовлення як засобу й способу мовленнєвої діяльності, змісту та форми її означає, що вивчення мовних понять, правописних правил, орфоепічних норм є не самоціллю, а засобом досягнення основної освітньої мети. Тому вивчення мовних понять, явищ, закономірностей, норм, по-перше, має здійснюватися не ізольовано від мовлення, а на основі тексту (висловлення) як результату мовленнєвої діяльності, по-друге, передбачати застосування вивченого в мовленнєвому процесі. По-третє, формування мовленнєвої компетентності повинно здійснюватися в ході аналізу актуальних навчальних і життєвих проблем, у розв'язанні яких учні бачать особистісний сенс, унаслідок чого формуються їхні пізнавальні мотиви щодо вивчення мови. Дотриманням цього принципу долається формальний характер мовної освіти.

Принцип здійснення поліфункціональності української мови в процесі навчання – комунікативної, пізнавальної, культуроносною, експресивної, естетичної, креативної тощо – засвідчує й реалізує, за умови вмілого його використання, невичерпні потенційні освітні можливості української мови, які визначають виняткову роль цього навчального предмета. Тому для реалізації цього принципу необхідний *комплект навчальних засобів*, який задовольняв би освітні потреби школярів, *різнобічна система завдань і вправ*, що передбачає актуалізацію й реалізацію зазначених функцій мови, а також *високий професійний рівень учителя*, спроможного керувати процесом здійснення зазначеного принципу.

Принцип практичної спрямованості навчання знаходить вияв у різнобічному й систематичному збагаченні мовлення учнів лексичними, фразеологічними, граматичними, стилістичними та іншими виражальними засобами мови, що мають здійснюватися в процесі реалізації міжпредметних, внутрішньопредметних зв'язків і забезпечити стабільний приріст та розширення лексичного запасу учнів, урізноманітнення граматичної будови їхнього мовлення, удосконалення вправності учнів у слововживанні, доборі найдоцільніших синонімів на рівні лексеми, словосполучення, фразеологізму, речення в конкретному контексті й ситуації спілкування тощо. Окрім того, передбачається цілеспрямоване використання вивчених мовних понять, явищ, норм у сконструйованих реченнях, мікротекстах і текстах, щоб забезпечити формування комунікативних умінь і навичок. Велике значення надається самостійності учнів у виборі тем висловлень, вираженню особистого ставлення до предмета висловлення.

У програмі подано орієнтовний розподіл годин і резерв їх для використання на розсуд учителя, який має змогу за потреби вносити деякі корективи (години можуть використовуватися на засвоєння недостатньо вивченого або забутого, проведення консультацій, індивідуальних занять з учнями тощо).

5-й клас

(122 год., 3,5 год на тиждень)

(10 год. – резерв годин для використання на розсуд учителя)

Мовленнєва змістова лінія

№ п\п	Кількість годин	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
1	24 (заг.)	<p>Відомості про мовлення</p> <p>Загальне уявлення про мовлення як діяльність; види мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо), особливості їх. Різновиди мовленнєвого спілкування: усне й писемне, монологічне й діалогічне. Мета спілкування й адресат мовлення; основні правила спілкування : ввічливість, привітність, доброзичливість, уважність до співрозмовника, стриманість, тактовність. (практично).</p> <p>Текст як продукт мовленнєвої діяльності. Змістова й композиційна єдність, зв'язність тексту. Тема, основна думка тексту, мікротема. Будова тексту (вступна частина,</p>	<p>Учень/учениця:</p> <p>розрізняє такі поняття, як мовлення, спілкування, види мовленнєвої діяльності, монолог, діалог, адресат мовлення; усна й письмова, монологічна й діалогічна форма спілкування;</p> <p>усвідомлює основні правила спілкування, вимоги до мовлення;</p> <p>визначає істотні ознаки тексту, тему, основну думку, мікротему висловлення, мету спілкування; належність тексту до певного стилю (розмовного, художнього, наукового), типу (розповіді, опису, роздуму) і жанру мовлення (оповідання, відгуку, листа);</p> <p>виокремлює в тексті абзаци, мікротему;</p>

		<p>основна частина, закінчення); абзац. Ключові слова в тексті.</p> <p>Усна й письмова форми тексту (висловлення). Простий план тексту.</p> <p>Ознайомлення з вимогами до мовлення (змістовність, логічна послідовність, багатство, точність, виразність, доречність, правильність).</p> <p>Помилки в змісті й будові висловлення (практично).</p> <p>Розмовний, науковий і художній стилі мовлення, сфера використання їх.</p> <p>Типи мовлення: розповідь, опис, роздум, оцінка предмета (явища). Особливості будови розповіді, опису предмета і тварини, елементарного роздуму.</p> <p>Жанри мовлення: оповідання, відгук, лист, особливості будови їх.</p>	<p>знаходить мовні засоби зв'язку речень у тексті, ключові слова;</p> <p>складає простий план тексту;</p> <p>знаходить і виправляє помилки в змісті, будові висловлення;</p> <p>аналізує й оцінює текст (його зміст, форму, задум і мовне оформлення).</p>
2	2	<p align="center">Види робіт</p> <p><u>Сприймання чужого мовлення:</u> <u>Аудіювання (слухання-розуміння)</u></p> <p>Особливості аудіювання як виду мовленнєвої діяльності. Слухання-розуміння текстів діалогічного й монологічного характеру вивчених стилів, типів і жанрів мовлення.</p>	<p>Учень /учениця:</p> <p>розуміє з одного прослуховування почутий уперше (незнайомий) текст, тривалість звучання якого в розмовному й художньому стилі (обсяг 400–500 слів) – 4–5 хв., у науковому стилі (обсяг 300–400 слів) – 3–4 хв.;</p> <p>виконує завдання до тексту: ділить текст на частини, знаходить указані частини, створює малюнок за текстом, розв'язує тестові завдання й дає відповіді на запитання за текстом;</p> <p>складає первинне уявлення про зміст почутого;</p> <p>прогнозує загальний характер змісту повідомлюваного на основі формулювання теми, основної думки;</p> <p>визначає адресата, комунікативну мету й мотив висловлення, причиново-наслідкові зв'язки, зображувально-виразальні засоби тексту;</p> <p>оцінює особливості змісту й будови почутого тексту.</p>
	2	<p align="center">Читання (мовчки і вголос)</p> <p>Особливості читання як виду мовленнєвої діяльності.</p> <p>Читання мовчки (швидкість, розуміння, запам'ятовування) текстів діалогічного й монологічного характеру, що належать до таких стилів: розмовного, художнього,</p>	<p>Учень /учениця:</p> <p>читає мовчки відповідно до свого віку незнайомі тексти різних стилів, типів, жанрів мовлення зі швидкістю 100-150 слів за хв.;</p> <p>виділяє у прочитаному головне і другорядне;</p> <p>запам'ятовує основний зміст прочитаного й деталі;</p>

	<p>наукового; типів: розповідь, опис (зокрема опису предмета, тварини), роздум; різних жанрів мовлення. оповідання, статті, казки, легенди, переказу, пісні, вірша, загадки; прислів'я, приказки. Робота з книжкою: способи виділення частин змісту в тексті (відступи, підзаголовки тощо). Зміст книжки, журналу. Словникові статті в словниках різних типів.</p> <p>Виразне читання вголос художніх, науково-популярних текстів різних типів мовлення, що належать до таких жанрів, як оповідання, стаття, легенда, переказ, казка, прислів'я, приказки, пісня, вірш, байка (вивчення деяких з них напам'ять або близько до тексту для збагачення мовлення).</p> <p>Основні характеристики виразного читання вголос: темп, гучність, емоційність, правильність вимови тощо.</p>	<p>визначає тему й основну думку тексту; добирає заголовки до частин тексту, складає простий план; ставить запитання до прочитаного, відповідає на них; виділяє структурні частини тексту, а також окремі його частини, підтеми змісту; переглядає текст швидко й знаходить у ньому вказані елементи (цифри, слова в лапках, слова, написані через дефіс, виноски, слова, написані з великої літери, набрані курсивом, схеми, таблиці й частини тексту, які до них відносяться, тощо); оцінює прочитаний текст із погляду новизни, значущості змісту, виразності мовного оформлення тощо.</p> <p>Учень /учениця: виразно читає вголос знайомі тексти різних стилів (розмовного, наукового й художнього), типів, жанрів мовлення з достатньою швидкістю (80-120 слів за хв.), відповідно до орфоепічних та інтонаційних норм, ділячи текст на смислові частини, виділяючи голосом ключові слова; додержує адекватного темпу й гучності читання; оцінює прочитаний уголос текст (його зміст, будову й мовне оформлення).</p>
3	<p><u>Відтворення тексту:</u> Перекази за простим планом. Говоріння: Докладні перекази художніх текстів розповідного характеру з елементами опису тварин, роздуму. Докладний переказ тексту наукового стилю. Письмо: Докладний переказ художнього тексту розповідного характеру з елементами опису предмета.</p>	<p>Учень /учениця: переказує докладно (усно й письмово) почуті й прочитані тексти художнього й наукового стилів мовлення (обсягом 100-150 слів) за самостійно складеним простим планом, підпорядковуючи висловлення темі й основній думці, дотриманням композиції, мовних, стильових особливостей; помічає й виправляє недоліки в своєму мовленні; оцінює текст (його зміст, форму, будову й мовне оформлення).</p>

4		<p align="center"><u>Створення власних висловлень</u> Діалогічне мовлення Говоріння й письмо: <i>Діалог</i>, складання й розігрування його відповідно до запропонованої ситуації спілкування, пов'язаної із життєвим досвідом учнів (діалог етикетного характеру, діалог-розпитування).</p> <p align="center">Монологічне мовлення <i>Твори</i> за колективно складеним планом.</p> <p align="center">Говоріння: Твори-описи окремих предметів, тварин (зокрема за картиною) у художньому стилі з висловленням оцінки щодо предмета, явища. Відповідь на уроках української мови та інших предметів (за поданим планом або таблицею) у науковому стилі. Відгук про висловлення товариша. Твір-оповідання про випадок із життя.</p> <p align="center">Письмо: Твори-описи окремих предметів, тварин у художньому стилі. Твір-роздум на тему, пов'язану з життєвим досвідом учнів у художньому стилі. Лист рідним, друзям.</p>	<p>Учень /учениця: складає й розігрує усні й письмові діалоги певного обсягу (орієнтовно 6-7 реплік для двох учнів) відповідно до запропонованої ситуації спілкування, зразка, за опорними словами, досягаючи комунікативної мети (тривалість діалогу 3-5 хв.); дотримується теми висловлення, норм української літературної мови; використовує репліки для стимулювання й підтримування діалогу, формули мовленнєвого етикету; оцінює текст (його зміст, форму, задум і мовне оформлення).</p> <p>Учень /учениця: складає усні й письмові твори з урахуванням мети й адресата мовлення, типу мовлення (зокрема твір-опис окремих предметів, тварин, твір-роздум на основі власного досвіду), жанру мовлення (оповідання про випадок із життя, відповідь на уроці, відгук про висловлення, лист); використовує вивчені мовні засоби зв'язку між реченнями в тексті; оформляє текст адреси відправника та одержувача на конверті відповідно до чинних норм; вибирає відповідно до умов спілкування стиль мовлення (розмовний, науковий, художній); додержує вимог до мовлення та основних правил спілкування; знаходить й виправляє недоліки й помилки в змісті, будові й мовному оформленні власних висловлень; оцінює текст (його зміст, форму й мовне оформлення).</p>
		<p>Ділові папери. Адреса. Оформлення конверта.</p>	
<p align="center">Міжпредметні зв'язки. Художній твір і його частини: тема та ідейний зміст художнього твору; розповідь і опис предметів, тварин у вивчених творах; роздуми про вчинки героїв (література); усний опис змісту й художніх засобів у творах живопису, що зображують предмети, тварин; усна розповідь за змістом жанрової картини про дітей; спостереження за окремими предметами під час малювання з натури (образотворче мистецтво).</p>			

Мовна змістова лінія

№ п\п	Кількість	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки
-------	-----------	-----------------------------	---

	годин		учнів
1	1	Вступ Значення мови в житті людини й суспільства. Українська мова — державна мова України.	Учень /учениця: розуміє й усвідомлює значення й роль мови в житті людини й суспільства.
2	10	Повторення вивченого в початкових класах Частини мови; основні способи розпізнавання їх. Іменник. Прикметник. Числівник. Займенник. Дієслово. Прислівник. Прийменник. Сполучник. Частки не,ні. Уживання однієї частини мови в значенні іншої. Правопис. .Написання іменників із великої літери й у лапках. Літери, що позначають голосні звуки в закінченнях іменників. прикметників, дієслів. <i>Не</i> з дієсловами. Правопис <i>-ися, -ться</i> у кінці дієслів. Написання прийменників з іншими частинами мови. Правопис вивчених прислівників. Апостроф. Знак м'якшення. Внутрішньопредметні зв'язки: Лексикологія. Уживання вивчених частин мови як синонімів і антонімів, у прямому й переносному значенні. Грамматика. Роль вивчених частин мови в будові речення й висловленні думки. Використання прийменників та сполучників і, та, й, а, але для зв'язку слів у реченні. Культура мовлення. Дотримання лексичних норм літературної мови.	Учень (учениця): розпізнає вивчені в початкових класах частини мови, визначаючи істотні ознаки їх; правильно пише слова з вивченими орфограмами; розставляє розділові знаки в кінці речення, при звертанні, однорідних членах речення; розрізняє літературну лексичну норму; пояснює вивчені орфограми й розділові знаки; знаходить і виправляє орфографічні й пунктуаційні помилки на вивчені правила; користується орфографічним і тлумачним словниками; будує речення з вивченими частинами мови, використовуючи їх у прямому, переносному значенні, як синоніми та антоніми; оцінює випадки вдалого й невдалого використання їх; складає усні й письмові висловлення на певну соціокультурну тему з використанням власного життєвого досвіду відповідно до визначеної комунікативної мети.
3	5	Відомості з синтаксису й пунктуації Словосполучення. Відмінність словосполучення від слова й речення. Головне й залежне слово в словосполученні. Грамматична помилка та умовне позначення її (практично). Речення, його граматична основа (підмет і присудок). Речення з одним головним членом (загальне ознайомлення). Види речень за метою висловлювання: розповідні, питальні, спонукальні; за емоційним забарвленням: окличні і неокличні (повторення). Окличні речення (повторення). Правопис. Пунктуаційна помилка та її	Учень /учениця: усвідомлює , що вивчає синтаксис і пунктуація; відрізняє словосполучення від слова й речення; розпізнає види речень за метою висловлювання, за інтонацією, емоційним забарвленням; знаходить межі речень у тексті, частини складного речення, що мають будову простих; правильно виділяє словосполучення, граматичну основу речення, головне й залежне слово в словосполученні;

		<p>умовне позначення (практично).</p> <p>Внутрішньопредметні зв'язки: Лексикологія. Засвоєння нових слів (зокрема власне українських) і фразеологізмів, прислів'їв, крилатих висловів. Грамматика. Спостереження за використанням вивчених частин мови в ролі головного й залежного слова. Культура мовлення. Інтонавання розповідних, питальних, спонукальних, а також окличних речень. Синонімічність простих речень різних видів.</p> <p>Міжпредметні зв'язки. Прислів'я, приказки, співвідносні зі словосполученням і реченнями (література).</p>	<p>правильно інтонує речення різних видів; розставляє та обґрунтовує розділові знаки в кінці речення; знаходить і виправляє пунктуаційні помилки; добирає синонімічні словосполучення й речення (різні за будовою); формулює теми текстів у формі словосполучень і речень; переказує своїми словами почуте й прочитане, використовуючи прислів'я й приказки; доцільно використовує в мовленні виразні й синонімічні словосполучення, різні за будовою й метою висловлювання речення, прислів'я, крилаті вислови.</p>
5	5	<p>Другорядні члени речення: додаток, означення, обставини.</p> <p>Внутрішньопредметні зв'язки: Лексикологія. Засвоєння нових слів (зокрема власне українських), фразеологізмів, прислів'їв, крилатих висловів. Культура мовлення. Засвоєння складних випадків слововживання.</p> <p>Міжпредметні зв'язки. Епітет, порівняння, пейзаж, літературний портрет, зображувально-виражальна роль їх (література).</p>	<p>Учень /учениця: розрізняє додатки, означення, обставини; виділяє другорядні члени умовними позначками; будує речення, поширюючи їх додатками, означеннями, обставинами, а також із засвоєними словами в ролі другорядних членів речення; використовує виражальні можливості другорядних членів речення у власному мовленні.</p>
6	8	<p>Речення з однорідними членами (без сполучників і зі сполучниками <i>а, але, і</i>). Узагальнювальне слово в реченні з однорідними членами.</p> <p>Звертання. Роль звертань у реченні (практично). Непоширені й поширені звертання.</p> <p>Ознайомлення з найбільш уживаними вставними словами та сполученнями слів (практично).</p> <p>Складні речення із безсполучниковим і сполучниковим зв'язком.</p> <p>Правопис. Кома між однорідними членами. Двокрапка і тире при узагальню-</p>	<p>Учень /учениця: розрізняє однорідні члени речення, узагальнювальні слова при них, звертання, вставні слова в реченні й складні речення; усвідомлює стилістичну функцію однорідних членів, звертань, вставних слів у реченні; правильно інтонує речення з однорідними членами, звертаннями, вставними словами й складні речення; розставляє розділові знаки між однорідними членами, при</p>

		<p>вальних словах у реченнях з однорідними членами.</p> <p>Розділові знаки при звертанні (повторення). Виділення вставних слів на письмі комами.</p> <p>Кома між частинами складного речення, з'єднаних безсполучниковим і сполучниковим зв'язком.</p> <p>Внутрішньопредметні зв'язки: Культура мовлення. Правильне інтонавання речень з однорідними членами, звертаннями і вставними словами й складних речень. Використання звертань і вставних слів у розмовному й художньому стилях мовлення. Засвоєння складних випадків слововживання.</p>	<p>звертаннях і вставних словах, у складному реченні, обґрунтовує їх за допомогою вивчених правил;</p> <p>знаходить і виправляє пунктуаційні помилки на вивчені правила;</p> <p>будує речення з однорідними членами, звертаннями, вставними словами й складні речення й використовує їх у власному мовленні;</p> <p>оцінює роль однорідних членів, звертань і вставних слів у реченні, а також складних речень у тексті;</p> <p>будує діалоги на визначені теми й відповідно до запропонованої ситуації, використовуючи виражальні можливості однорідних членів речення, звертань і вставних слів;</p> <p>складає висловлення з урахуванням адресата мовлення, використовуючи різні за будовою (прості й складні) речення.</p>
7	5	<p>Пряма мова. Діалог</p> <p>Правопис. Розділові знаки в реченнях із прямою мовою.</p> <p>Тире при діалозі.</p> <p>Внутрішньопредметні зв'язки: Культура мовлення. Правильне інтонавання речень із прямою мовою, діалогів. Синонімічність речень із прямою й непрямою мовою.</p> <p>Міжпредметні зв'язки. Звертання, пряма мова, діалоги в художніх творах (література).</p>	<p>Учень /учениця:</p> <p>розрізняє слова автора й пряму мову в реченні з прямою мовою;</p> <p>правильно інтонує речення з прямою мовою;</p> <p>ставить та обґрунтовує розділові знаки при прямій мові й діалозі;</p> <p>знаходить і виправляє пунктуаційні помилки на вивчені правила;</p> <p>оцінює роль звертань і діалогів у художніх творах;</p> <p>складає тексти, використовуючи речення з прямою мовою, діалогом, із висловленнями відомих людей, крилатими висловами для докладної, точної й виразної передачі почутого й прочитаного.</p>
8	13	<p>Фонетика. Графіка. Орфоепія. Орфографія</p> <p>Звуки мови й звуки мовлення. Голосні і приголосні звуки. Приголосні тверді і м'які, дзвінки і глухі (повторення); вимова звуків, що позначаються літерами <i>г і з</i>.</p> <p>Позначення звуків мовлення на письмі. Українська абетка, Співвідношення звуків і літер. Звукове значення літер <i>я, ю, є, ї</i> та <i>щ</i></p>	<p>Учень /учениця:</p> <p>усвідомлює, що вивчає фонетика, графіка, орфоепія, орфографія;</p> <p>розрізняє в словах тверді і м'які, дзвінки і глухі приголосні, ненаголошені і наголошені голосні звуки;</p> <p>розрізняє співвідношення звуків і літер;</p> <p>пояснює звукове значення літер <i>я, ю, є, ї</i> та <i>щ</i></p>

	<p>(повторення). Склад. Наголос. Орфоепічний словник і словник наголосів. Вимова наголошених і ненаголошених голосних. Ненаголошені голосні [e], [u], [o] у коренях слів. Ненаголошені голосні, що не перевіряються наголосом. Орфоепічна помилка (практично). Правопис. Орфограма (практично). Основні правила переносу. Позначення на письмі ненаголошених голосних [e], [и] та (o) перед складом із наголошеним (y) у коренях слів. Орфографічний словник. Орфографічна помилка (практично), умовне позначення її. Внутрішньопредметні зв'язки: Культура мовлення. Правильна вимова наголошених і ненаголошених голосних. Засвоєння складних випадків слововживання. Використання інтонації як риторико-мелодійного боку мовлення (логічний наголос, пауза, темп, мелодика, тембр голосу). Міжпредметні зв'язки. Особливості звукової організації художнього тексту (література).</p>	<p>ю, є, і та у; вимовляє звуки в словах відповідно до орфоепічних норм; користується орфоепічним і орфографічним словниками; словником наголосів; правильно пише й обґрунтовує слова з вивченими орфограмами; знаходить і виправляє орфоепічні й орфографічні помилки на вивчені правила; застосовує орфоепічний словник і словник наголосів для самоконтролю власної вимови; складає повідомлення, твори на певну соціокультурну тему, використовуючи засвоєні слова, афоризми, дотримуючись інтонації як риторико-мелодійного боку мовлення, засобів милозвучності, елементів звукової організації тексту, мовних норм.</p>
9	<p>14 Вимова приголосних звуків. Уподібнення приголосних звуків. Спрощення в групах приголосних. Найпоширеніші випадки чергування голосних і приголосних звуків (практично). Чергування [o] — [a], [e] — [i], [e] — [и]; [o], [e] з [i]; [e] — [o] після [ж], [ч], [ш]; [и], [і] після [ж], [ч], [ш], [шч] та [г], [к], [х] у коренях слів; [г], [к], [х] — [ж], [ч], [ш] — [з'], [ц'], [с']. Основні випадки чергування у — в, і — й, з — із — зі. (правила милозвучності). ОРФОЕПІЯ Фонетична транскрипція (повторення). Вимова префіксів з- (зі-, с-), роз-, без-, пре-, при-, при-. Правопис. Позначення м'якості приголосних на письмі ь та літерами і, є, ю, я. Правила вживання ь (повторення й поглиблення). Правила вживання апострофа. Правильна вимова й написання слів з апострофом.</p>	<p>Учень /учениця: розпізнає у словах і словосполученнях явища уподібнення, спрощення, чергування; вимовляє приголосні звуки відповідно до орфоепічних норм; правильно пише слова з вивченими орфограмами й обґрунтовує їх; користується орфографічним словником; знаходить і виправляє орфоепічні й орфографічні помилки на вивчені правила; складає речення й мікротексти із засвоєними новими словами, афоризмами; виступає з усним чи письмовим повідомленням на певну соціокультурну тему, використовуючи виражальні засоби мови для висловлення емоційно-ціннісного ставлення до світу.</p>

		<p>Подвоєння букв на позначення подовжених м'яких приголосних і збігу однакових приголосних звуків.</p> <p>Написання слів, що увійшли в українську мову з інших мов (слова іншомовного походження): літери и, і; уживання ь й апострофа; подвоєння букв у загальних і власних назвах.</p> <p>Внутрішньопредметні зв'язки: Культура мовлення. Засвоєння складних випадків слововживання.</p>	
10	8	<p style="text-align: center;">Лексикологія</p> <p>Лексичне значення слова. Однозначні і багатозначні слова (<i>повторення</i>).</p> <p>Використання багатозначних слів у прямому й переносному значеннях (<i>повторення</i>). Лексична помилка (<i>практично</i>).</p> <p>Загальноновживані (нейтральні) і стилістично забарвлені слова.</p> <p>Тлумачний словник.</p> <p>Групи слів за значенням: синоніми, антоніми, омоніми (<i>повторення й поглиблення</i>). Пароніми (<i>практично</i>).</p> <p>Ознайомлення зі словниками антонімів, синонімів, паронімів.</p> <p>Словник іншомовних слів.</p> <p>Внутрішньопредметні зв'язки: Культура мовлення. Використання слів відповідно до значення їх. Доцільність використання слів із переносним значенням, синонімів як засобу зв'язку речень у тексті. Уживання синонімів для уникнення невиправданих повторів слів. Засвоєння складних випадків слововживання.</p> <p>Міжпредметні зв'язки. Епітети, порівняння, синоніми, характерні для усної народної творчості (<i>література</i>).</p>	<p>Учень /учениця: усвідомлює, що вивчає лексикологія; визначає належність слів до певної лексичної категорії: (однозначні і багатозначні, загальноновживані (нейтральні) і стилістично забарвлені слова, групи слів за значенням);</p> <p>оцінює роль їх у тексті; пояснює (у нескладних випадках) значення відомих слів, походження їх, значення прислів'їв, приказок, крилатих висловів; користується тлумачним, словниками синонімів, антонімів, словником іншомовних слів; добирає з-поміж синонімів антонімів найбільш відповідні контексту; редагує тексти з лексичними помилками; усвідомлює й аргументує різницю між лексичним і граматичним значенням слова; використовує виражальні можливості вивчених лексичних засобів у власному мовленні.</p>
11	9	<p style="text-align: center;">Будова слова. Орфографія</p> <p>Основа слова (корінь, суфікс, префікс) і закінчення — значущі частини слова (<i>повторення і поглиблення відомостей</i>).</p> <p>Спільнокореневі слова й форми слова.</p> <p>Незмінні і змінні слова.</p> <p>Правопис значущих частинах слова (<i>повторення</i>). Написання префіксів <i>пре-, при-,</i> <i>при-</i>.</p>	<p>Учень /учениця: виділяє в слові всі його значущі частини; розрізняє форми слова й спільнокореневі слова, змінні і незмінні слова; правильно пише й обґрунтовує слова з вивченими орфограмами; знаходить і виправляє</p>

		<p>Внутрішньопрдметні зв'язки: Лексикологія. Засвоєння нових слів (зокрема власне українських), прислів'їв, крилатих висловів. Граматика. Особливості будови вивчених частин мови. Культура мовлення. Використання в мовленні слів із суфіксами й префіксами, що надають тексту емоційного забарвлення й виразності. Спільнокореневі слова як засіб зв'язку речень у тексті. Уникнення помилок, пов'язаних із невиправданим уживанням спільнокореневих слів. Засвоєння складних випадків слововживання. Текст (риторичний аспект). Удосконалення вмінь знаходити інформацію до обраної теми, аналізувати її, виділяти головне і другорядне, добирати ключові слова для висловлення, розташовувати їх у логічній послідовності відповідно до задуму.</p>	<p>орфографічні помилки на вивчені правила, а також лексичні помилки; складає речення й мікротексти з використанням слів із суфіксами й префіксами, що надають тексту емоційного забарвлення й виразності; оцінює стилістичні функції суфіксальних і префіксальних слів, використаних у тексті; створює висловлення відповідно до задуму, упорядковуючи дібрані відомості в логічній послідовності, використовуючи ключові слова й речення, надаючи виразності мовному оформленню.</p>
12	6	<p>Повторення й узагальнення в кінці року Синтаксис і пунктуація. Лексикологія. Будова слова й орфографія. Фонетика й графіка. Орфоепія й орфографія.</p>	<p>Учень /учениця: повторює вивчені відомості; класифікує й систематизує їх; узагальнює поняття, закономірності, правила й винятки з них.</p>

Соціокультурна змістова лінія

Орієнтовний зміст навчального матеріалу			Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Сфери відношень	Тематика текстів	Теми висловлень учнів	
Я і українська мова й література.	Українська мова – один із найважливіших складників української культури.	«Мова – найцінніший скарб, мудра берегиня народу». «Чому треба берегти рідну мову».	Учень (учениця): сприймає, аналізує, оцінює прочитані чи почуті відомості, добирає й використовує ті з них, які необхідні для досягнення певної комунікативної мети, зокрема використовує українську мову як засіб формування
Я і Батьківщина (її природа, історія)	Дивовижний світ української природи. Єдність з рідною природою в різні пори року. Історичне минуле України на різних етапах розвитку українського народу. Історія мого міста, села – частина історії України. Запорізьке козацтво в українській історії й національній самосвідомості. Герої доби козацтва.	«З чого починається Батьківщина». «Чому необхідно знати свою історію».	

<p>Я і національна культура (звичаї, традиції, свята, культура взаємин, українська пісня).</p>	<p>Національна державна символіка України.</p> <p>Культурна спадщина України. Коріння української культури. Залишки Трипільської культури. Національні звичаї, традиції, обряди й свята – віковічні духовні засади розвитку народу. Багатство народної символіки.</p>	<p>«Не хлібом єдиним живе людина», «Народна пісня – душа народу».</p>	<p>ціннісної позиції щодо громадянського патріотизму, любові до Батьківщини, української природи, почуття гордості за свою країну, поваги до її історії, культури та історичних пам'яток,</p>
<p>Я і мистецтво (традиційне й професійне).</p>	<p>Народне українське мистецтво - вищий вияв творчого генія народу. Народні митці України.</p>	<p>«Краса врятує світ», «Моя зустріч із прекрасним».</p>	<p>визнання цінностей, цінності здоров'я свого й інших, оптимізм у сприйманні світу;</p>
<p>Я і ти (члени родини, друзі, товариші).</p>	<p>Родинно-побутова культура: структура, функції сім'ї, глибока й всеперемагаюча материнська, батьківська любов до дітей, шанобливе ставлення до бабусі й дідуся, родичів, прив'язаність до отчого дому.</p>	<p>«Ой роде наш красний», «Вірний приятель – то найбільший скарб».</p>	<p>успішності в житті; усвідомлює необхідність бути готовим і здатним дотримуватися морально-етичних норм стосовно</p>
<p>Я і ми (класний колектив, народ, людство)</p>	<p>Моя школа, мій клас. Значення колективізму. Український народ. Людська спільнота.</p>	<p>«Шкільна родина», «Я – українець (українка)».</p>	<p>дорослих і ровесників у школі, позашкільному житті, дома, суспільно корисній діяльності.</p>
<p>Я як особистість</p>	<p>Покликання людини. Творче, самобутнє світобачення кожної особистості, реалізація її творчого потенціалу. Видатні українці.</p>	<p>«Ким я хотів(ла) б бути і стати й чому?», «Які риси характеру я хочу в собі виховати?».</p>	<p>успішності в житті; усвідомлює необхідність бути готовим і здатним дотримуватися морально-етичних норм стосовно дорослих і ровесників у школі, позашкільному житті, дома, суспільно корисній діяльності.</p>

Діяльнісна (стратегічна) змістова лінія

Види загальнонавчальних умінь	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Організаційно-контрольні	<p>Учень (учениця) <i>за допомогою вчителя:</i> визначає мету власної пізнавальної діяльності; планує діяльність для досягнення мети; реалізує визначений план; оцінює здобутий результат.</p>
Загальнопізнавальні	<p>Учень (учениця) <i>за необхідною допомогою вчителя:</i> аналізує мовні й позамовні поняття, явища, закономірності;</p>

(інтелектуальні, інформаційні)	<p>порівнює, узагальнює їх; виділяє головне з-поміж другорядного; здобуває інформацію з різноманітних джерел (довідкової, художньої літератури, ресурсів Інтернету тощо), здійснює бібліографічний пошук, працює з текстами вивчених типів, стилів і жанрів мовлення; систематизує, зіставляє, інтерпретує готову інформацію; моделює мовні й позамовні поняття, явища, закономірності.</p>
Творчі	<p>Учень (учениця) <i>за певною допомогою вчителя:</i> уявляє словесно описані предмети і явища; переносить раніше засвоєні знання й уміння в нову ситуацію; помічає й формулює проблему в процесі навчання; усвідомлює структуру предмета вивчення; робить припущення щодо способу розв'язання певної проблеми; добирає аргументи для його доведення (у нескладних випадках).</p>
Естетико-етичні	<p>помічає красу в мовних явищах, явищах природи, мистецтві, вчинках і звершеннях людей; спроможний критично оцінювати власні вчинки.</p>

6 клас
(122 год, 3,5 год на тиждень)
(6 год. – резерв годин для використання на розсуд учителя)
Мовленнєва змістова лінія

№ п\п	Кількість годин	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
1	23 (заг.)	<p style="text-align: center;">Відомості про мовлення</p> <p>Повторення й поглиблення вивченого про мовлення. Загальне уявлення про ситуацію спілкування та складники її: адресат мовлення, адресант мовлення, тема та основна думка висловлення, мета й місце спілкування (практично).</p> <p>Повторення вивченого про текст, основні ознаки його, особливості будови тексту, використання мовних засобів зв'язку між частинами його, Основні джерела матеріалу для твору (практично). Складний план тексту; простий план власного висловлення.</p> <p>Повторення відомостей про стилі мовлення. Поняття про офіційно-діловий стиль.</p> <p>Повторення вивченого про типи мовлення. Особливості будови опису природи й приміщення. Сполучення в одному тексті різних типів мовлення (розповіді й опису, розповіді з елементами роздуму).</p> <p>Жанри мовлення: оповідання, план роботи, оголошення, особливості будови їх.</p>	<p>Учень /учениця:</p> <p>розпізнає текст, особливості його будови (вступну частину, основну частину, закінчення);</p> <p>визначає ситуацію спілкування, складники її;</p> <p>розрізняє стилі (розмовний, художній, науковий, офіційно-діловий) мовлення, сферу використання їх, типи (розповідь, опис приміщення й природи, роздум) і жанри мовлення (оповідання, план роботи, оголошення), особливості будови їх; збирає матеріал до твору із указаних джерел і систематизує його;</p>
2.	2	<p style="text-align: center;">Види робіт</p> <p><u>Сприймання чужого мовлення:</u></p> <p><i>Аудіювання (слухання-розуміння)</i></p> <p>Аудіювання текстів діалогічного й монологічного характеру, що належать до таких стилів: розмовного, художнього, офіційно-ділового, наукового; типів: розповідь, опис (зокрема опис приміщення й природи), роздум; жанрів мовлення: оповідання, стаття, вірш, казка, байка, легенда, переказ, пісня; загадка, прислів'я, приказки.</p> <p>Сприймання під час читання авторської оцінки інформації, прямо вираженої в тексті.</p>	<p>Учень /учениця:</p> <p>розуміє з одного прослухування фактичний зміст висловлень інших людей (розповіді, лекції, повідомлення тощо), стежить за змістом мовлення та його особливостями (тривалість звучання незнайомих художніх текстів обсягом 500-600 слів 5-6 хв., текстів інших стилів обсягом 400-500 (також офіційно-ділового) – 4-5 хв.;</p> <p>розв'язує тестові завдання і відповідає на запитання за змістом тексту;</p> <p>визначає тему й основну думку, причиново-наслідкові зв'язки, основну і другорядну інформацію, зображувально-виражальні засоби тексту;</p>

2	<p style="text-align: center;">Читання мовчки і вголос</p> <p>Читання мовчки текстів діалогічного й монологічного характеру, що належать до стилів: розмовного, художнього, офіційно-ділового, наукового; типів: розповідь, опис (зокрема опис приміщення й природи), роздум; жанрів мовлення: оповідання, стаття, п'єса, вірш, казка, байка, легенда, переказ, пісня; загадка, прислів'я, приказки.</p> <p>Виразне читання вголос художніх, ділових, науково-популярних текстів, що належать до таких жанрів мовлення, як оповідання, стаття, п'єса, казка, байка, прислів'я, приказки, загадки.</p>	<p>ділить текст на частини, знаходить указані вчителем частини тощо;</p> <p>розрізняє емоційно-оцінну інформацію, прямо виражену в тексті; частини тексту за поданим простим планом;</p> <p>оцінює особливості змісту й форми прослуханого тексту;</p> <p>висловлює ставлення до змісту й критично формулює власні судження.</p> <p>Учень /учениця: читає мовчки відповідно до його віку незнайомі тексти різних стилів, типів і жанрів мовлення зі швидкістю 110-180 слів за хв.;</p> <p>переглядає більші за обсягом тексти, ніж у попередніх класах, швидко знаходячи в них указані вчителем елементи тексту й змісту (виділені спеціальним шрифтом слова, розділові знаки, виноски, кількість абзаців на сторінці тощо, пряму мову й діалог, порівняння, висновки, ключові слова, пропущені слова тощо), основну і другорядну інформацію;</p> <p>осмислює й запам'ятовує найважливіші змістові віхи прочитаного;</p> <p>аналізує структуру тексту, виділяючи в ньому мікротеми; добирає до них заголовки;</p> <p>будує складний план тексту;</p> <p>оцінює прочитаний текст із погляду новизни його змісту, виразності мовного оформлення тощо;</p> <p>висловлює своє ставлення до змісту прочитаного тексту, критично формулюючи власні судження.</p> <p>Учень /учениця: читає вголос знайомі тексти різних стилів, типів, жанрів мовлення (складніші порівняно з попереднім класом), з достатньою швидкістю (80-120 слів за хв.);</p> <p>ділить речення на смислові відрізки, виділяє голосом ключові слова, ураховуючи ситуацію спілкування;</p> <p>оцінює прочитаний вголос текст (його зміст, форму, будову й мовне оформлення);</p>
---	--	---

3	<p><u>Відтворення тексту:</u></p> <p>Перекази за простим і складним планом.</p> <p>Говоріння: Докладний переказ художнього тексту розповідного характеру з елементами опису природи. Вибірковий переказ тексту наукового стилю з елементами роздуму.</p> <p>Письмо: Докладні перекази художніх текстів розповідного характеру з елементами опису приміщення й тексту-роздуму. Вибірковий переказ художнього тексту розповідного характеру з елементами опису природи.</p>	<p>Учень /учениця: переказує докладно й вибірково (усно й письмово) почуті й прочитані тексти художнього й наукового стилів мовлення обсягом (для докладного переказу 150-200 слів, вибіркового – орієнтовно 250-300 слів) за самостійно складеним простим чи складним планом, підпорядковуючи висловлення темі та основній думці, з дотриманням композиції, мовних, стильових особливостей та авторського задуму; помічає й виправляє недоліки у своєму й чужому мовленні; оцінює текст (його зміст, форму, будову мовне оформлення).</p>
4	<p><u>Створення власних висловлень:</u></p> <p>Діалогічне мовлення: Говоріння й письмо <i>Діалог</i>, складання й розігрування його відповідно до запропонованої ситуації спілкування, пов'язаної з особистими враженнями від певних подій, спостереженнями, обміном думками, життєвим досвідом учнів, етикетного характеру.</p> <p>Монологічне мовлення: Твори за простим планом. Говоріння: Твори-описи приміщення й природи на основі особистих вражень у художньому стилі.</p>	<p>Учень /учениця: складає й розігрує усні й письмові діалоги певного обсягу (орієнтовно 7-8 реплік для двох учнів) відповідно до запропонованої ситуації спілкування, запитань, досягаючи комунікативної мети; дотримується норм української літературної мови; висловлює особисту позицію щодо обговорюваної теми, дотримуючись правил спілкування, уживає прислів'я й приказки для висновків та узагальнень; оцінює текст (його зміст, форму, будову й мовне оформлення); добирає й систематизує для самостійних висловлень матеріал на основі різних інформаційних джерел (зокрема й ресурсів Інтернету).</p> <p>Учень /учениця: складає усні й письмові твори за простим планом, обираючи відповідний до ситуації спілкування</p>

	<p>Твір-оповідання за жанровою картиною. Повідомлення на лінгвістичну тему в науковому стилі. Письмо: Твір-опис природи за картиною в художньому стилі. Твір-роздум про вчинки людей на основі власних спостережень і вражень у художньому стилі. Твір-оповідання на основі побаченого. Ділові папери. План роботи. Оголошення.</p>	<p>стиль мовлення (розмовний, науковий, художній, офіційно-діловий); тип мовлення (твір-опис приміщення й природи, твір-роздум про вчинки людей), жанри мовлення (оповідання на основі побаченого, повідомлення, план роботи, оголошення), мовні засоби, ураховуючи особливості ситуації спілкування, відповідно до заданої будови (вступна частина, основна частина, закінчення), комунікативного завдання; додержується вимог до мовлення й основних правил спілкування; помічає й виправляє недоліки у своєму й чужому мовленні; оцінює текст (його зміст, форму, будову й мовне оформлення).</p>
<p>Міжпредметні зв'язки. Інтер'єр і пейзаж у літературному творі; усна характеристика літературного героя; письмовий відгук про невеликий твір (література); переказ текстів наукового стилю (історія, природознавство); усні роздуми на математичні теми (математика); усний опис змісту й художніх засобів творів живопису, які зображують інтер'єр, пейзаж; усна розповідь за змістом жанрової картини про вчинки людей; теплі і холодні кольори; властивості, кольорове багатство довілля (образотворче мистецтво).</p>		

Мовна змістова лінія

№ п/п	Кількість годин	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
1	1	<p>Вступ. Краса і багатство української мови</p>	<p>Учень /учениця: знає засоби милозвучності української мови; знаходить у тексті їх; використовує у власному мовленні; усвідомлює естетичну цінність української мови.</p>
2	6	<p>Повторення, узагальнення й поглиблення вивченого Словосполучення і речення. Головні члени речення. Просте речення. Звертання, вставні слова, однорідні члени речення в простому реченні. Складне речення. Пряма мова. Діалог. Правопис. Розділові знаки в простому реченні. Розділові знаки в складному реченні і при прямій мові й діалозі. Правопис префіксів, суфіксів, голосні в коренях і на межі значущих частин слова та основ. Внутрішньопродметні зв'язки:</p>	<p>Учень /учениця: розрізняє словосполучення й речення, прості і складні речення, типи й стилі мовлення; визначає головне і залежне слово в словосполученні, головні і другорядні члени речення, типи й стилі мовлення; знаходить у реченні вставні слова, звертання та однорідні члени речення; називає частини мови, якими вони виражені; розставляє правильно розділові знаки в простих ускладнених реченнях, складних реченнях;</p>

		<p>Культура мовлення. Правильне інтонування простих речень зі звертаннями, вставними словами та однорідними членами речення різних за метою висловлювання. Інтонування складних речень. Засвоєння стандартних висловів, характерних для текстів офіційно-ділового стилю.</p>	<p>пояснює орфограми і пунктограми за допомогою вивчених правил; знаходить і виправляє орфографічні й пунктуаційні помилки на вивчені правила; будує речення зі звертаннями, вставними словами, однорідними членами речення; із простих речень – складне; речення з прямою мовою; тексти офіційно-ділового стилю та інших стилів; помічає й виправляє порушення вимог до культури мовлення при інтонуванні простих і складних речень, усуває недоліки в змісті, будові тексту й мовному оформленні; складає усні й письмові монологічні й діалогічні висловлення на певну соціокультурну тему відповідно до визначеної комунікативної мети на основі власного життєвого досвіду, використовуючи звертання, вставні слова, прості і складні речення з прямою й непрямою мовою та діалоги.</p>
3	12 7	<p>Лексикологія Групи слів за походженням: власне українські й запозичені (іншомовного походження) слова. Тлумачний словник української мови. Словник іншомовних слів. Активна й пасивна лексика української мови: застарілі слова (архаїзми й історизми), неологізми, пароніми. Групи слів за вживанням: загальноновживані й стилістично забарвлені слова, діалектні, професійні слова й терміни, просторічні слова. Офіційно-ділова лексика.</p>	<p>Учень /учениця: усвідомлює основні терміни розділу, значення їх; визначає лексичне значення слова, групи слів за значенням, походженням, уживанням у мові; значення фразеологізмів, прислів'їв, приказок, крилатих висловів; стилістичну роль діалектизмів, професійних слів, термінів, архаїзмів, неологізмів і фразеологізмів у художніх і науково-публіцистичних текстах; доводить аргументовано належність слова до певної групи лексики; редагує тексти з лексичними помилками; доречно використовує у власному мовленні вивчені пласти лексики, фразеологізми; користується словниками різних типів; складає й розігрує діалоги за певною ситуацією в офіційно-діловому стилі.</p>
4	5	<p>Фразеологія Фразеологізми. Поняття про фразеологізм, лексичне значення його. Джерела українських фразеологізмів. Прислів'я, приказки, крилаті вирази, афоризми як різновиди фразеологізмів. Фразеологізми в ролі членів речення. Ознайомлення із фразеологічним словником.</p> <p>Внутрішньопредметні зв'язки: Культура мовлення.</p>	

		<p><i>Доречне вживання вивчених пластів лексики у власному мовленні; визначення ролі їх у текстах різних стилів.</i></p> <p>Міжпредметні зв'язки. Використання фразеологізмів у художньому творі.</p>	
5	9	<p>Словотвір. Орфографія</p> <p>Змінювання і творення слів. Твірне слово.</p> <p>Основні способи словотворення: префіксальний, суфіксальний, префіксально-суфіксальний, безафіксний, складання основ (або слів), аббревіатури, перехід слів з однієї частини мови в іншу.</p> <p>Словотвірний ланцюжок.</p> <p>Словотвірний розбір слова.</p> <p>Зміни приголосних при творенні слів: іменників із суфіксом -ин(а) від прикметників на -ський, -цький; буквосполученням -чи- (-ин-). Зміни приголосних при творенні відносних прикметників із суфіксами -ськ-, -цьк-, -зьк- та іменників з суфіксами -ств (о), -зтв (о), -цтв (о).</p> <p>Складні слова. Сполучні о, е в складних словах.</p> <p>Творення складноскорочених слів.</p> <p>Правопис складних слів разом і через дефіс, написання слів із нів-; правопис складноскорочених слів.</p> <p>Внутрішньопредметні зв'язки:</p> <p>Культура мовлення.</p> <p><i>Вимова та наголошення складних і складноскорочених слів; правильне вживання їх у мовленні з прикметниками й дієсловами. Складні випадки слововживання.</i></p>	<p>Учень /учениця:</p> <p>знає основні способи словотвору; приголосні, що зазнають змін при суфіксальному словотворенні; знаходить їх у слові, правильно проводить зміни;</p> <p>визначає спосіб творення відомих слів, а також поетичних неологізмів;</p> <p>самостійно утворює нові слова вивченими способами, словотвірний ланцюжок й словотвірне гніздо;</p> <p>знаходить, пояснює й виправляє орфографічні помилки на вивчені правила;</p> <p>користується орфографічним словником;</p> <p>утворює й використовує складноскорочені слова у власному мовленні, правильно узгоджуючи їх із прикметниками й дієсловами; правильно пише й вимовляє складні й складноскорочені слова;</p> <p>складає речення зі словами, що перейшли з однієї частини мови в другу, а також висловлення на певну соціокультурну тему, звертаючи особливу увагу на забезпечення зв'язності тексту;</p> <p>редагує тексти, усуваючи недоліки в будові їх.</p>
6	20	<p>Морфологія. Орфографія</p> <p>Загальна характеристика частин мови.</p> <p>Іменник</p> <p>Іменник як частина мови: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Іменники загальні й власні, конкретні та абстрактні (<i>повторення й поглиблення</i>). Збірні іменники.</p> <p>Рід іменників (<i>повторення</i>). Іменники спільного роду.</p> <p>Число іменників (<i>повторення</i>). Іменники, що мають форми тільки однини або тільки множини.</p> <p>Відмінки іменників. Кличний відмінок. Відмінювання іменників. Поділ іменників на відміни й групи.</p>	<p>Учень /учениця:</p> <p>усвідомлює, що вивчає морфологія; морфологічні ознаки іменника, синтаксичну роль його; особливості відмінювання іменників кожної відміни;</p> <p>знаходить іменники в реченні; визначає правильно належність іменника до певної відміни, роду, числа;</p> <p>відмінює іменники;</p> <p>визначає форму іменника в реченні, значення іменникових суфіксів;</p> <p>використовує іменники I–IV відміни, а також незмінювані</p>

		<p>Відмінювання іменників І відміни. Відмінювання іменників II відміни. Особливості відмінювання іменників чоловічого роду в родовому відмінку. Відмінювання іменників III – IV відміни. Незмінювані іменники. Рід незмінюваних іменників. Відмінювання іменників, що мають форму лише множини.</p> <p>Правопис іменників. Велика літера і лапки у власних назвах. Не з іменниками. Літери -а (-я), -у (-ю) в закінченнях іменників чоловічого роду другої відміни. Літери е, и, і в суфіксах -ечок, -ечк, -ичок, -ичк, -інн (я), -ення (-я), -н (я), -инн (я), -ив (о), -ев (о). Особливості написання іменників у кличному відмінку. Написання й відмінювання чоловічих і жіночих прізвищ, імен по батькові, Правопис складних іменників (повторення й поглиблення). Внутрішньопредметні зв'язки: Культура мовлення. Використання в мовленні іменників – синонімів, омонімів. Запобігання помилкам у визначенні роду окремих іменників (путь, біль, рукопис), іменників спільного роду (староста, сирота, бідолаха, листоноша, нероба, сиротина). Уживання відмінкових форм іменників, кличного відмінка при звертанні (земле, Василю, Олено, добродію, батьку). Синонімічність деяких відмінкових закінчень: купив сіль (солі), хліб (хліба), твого ім'я (імені), пас ягнята (ягнят). Міжпредметні зв'язки. Слова із суфіксами зменшувально-пестливого значення й суфіксами згрубілості в художніх творах (література). Велика літера у власних назвах (історія, географія).</p>	<p>іменники та іменники, що вживаються лише у власному мовленні; утворює іменники різними способами; правильно пише іменники з вивченими орфограмами; правильно утворює і пише чоловічі й жіночі прізвища, імена по батькові; знаходить і виправляє орфографічні помилки на вивчені правила; користується орфографічним словником; використовує в мовленні іменники-синоніми та іменники-антоніми, синонімічність відмінкових закінчень, зокрема як засіб милозвучності, кличний відмінок іменників при звертанні, фразеологізми й крилаті вислови, до складу яких входять іменники; усвідомлює роль іменників у досягненні точності, інформативності й виразності мовлення;</p> <p>помічає й виправляє граматичні помилки у використанні іменників; створює тексти на визначену соціокультурну тему, використовуючи вивчені виражальні можливості іменника й уникаючи помилок, зазначених у програмі.</p>
7	16	<p>Прикметник: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Групи прикметників за значенням: якісні, відносні, присвійні. Перехід прикметників з однієї групи в іншу. Ступені порівняння якісних прикметників, творення їх. Відмінювання прикметників. Повні і короткі форми прикметників. Прикметники твердої і м'якої груп.</p>	<p>Учень /учениця: усвідомлює морфологічні ознаки прикметника, синтаксичну роль його; знаходить прикметники в реченні; визначає значення його, морфологічні ознаки, синтаксичну роль у реченні; відмінює прикметники твердої й м'якої груп;</p>

		<p>Перехід прикметників в іменники. Правопис прикметників. Творення прикметників (практично)..Написання прикметників із суфіксами: -еньк-, -есеньк-, -ісіньк-, -юсіньк-, -ськ-, -цьк-, -зьк-. Літери е, о, и в прикметникових суфіксах -ев-(-єв-), -ов-(-йов-, -ьов-), -ин-, -ін-, -ичн-. Написання не з прикметниками. Написання -н- і -нн- у прикметниках. Написання складних прикметників разом і через дефіс. Написання прізвищ прикметникової форми. Внутрішньопредметні зв'язки: Культура мовлення. Використання в мовленні прикметників-синонімів. Правильне вживання в мовленні вищого й найвищого ступенів порівняння прикметників. Лексикологія. Фразеологія. Засвоєння прикметників-означень, фразеологізмів із прикметниками. Прикметники-синоніми та антоніми. Міжпредметні зв'язки. Використання прикметників для точного опису предметів, явищ і подій (географія, історія, ботаніка), епітети, порівняння, метафора (література).</p>	<p>утворює правильно форми вищого і найвищого ступеня порівняння якісних прикметників; якісні, відносні й присвійні прикметники від інших частин мови за допомогою відомих способів словотвору; складає з ними речення; уживає у власному мовленні; правильно пише прикметники з вивченими орфограмами й пояснює їх, користуючись правилом; знаходить і виправляє помилки в правописі прикметників; усвідомлює роль прикметників у досягненні точності й виразності мовлення; робить аналіз текстів у підручниках літератури, історії, географії, фізики, хімії щодо стилістичної ролі в них прикметників; редагує тексти з метою усунення невинуватих повторів прикметників і заміни їх синонімами; складає діалоги відповідно до запропонованої ситуації, пов'язаної з особистими враженнями, спостереженнями, а також висловлення на соціокультурну тему, використовуючи виражальні можливості прикметника.</p>
8	10	<p>Числівник: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Числівники кількісні (на означення цілих чисел, дробові, збірні) і порядкові. Числівники прості, складні і складені. Відмінювання числівників. Правопис. Ь на кінці числівників і перед закінченням у непрямих відмінках. Роздільне написання складених числівників. Написання разом порядкових числівників із -тисячний. Узгодження числівників з іменниками. Внутрішньопредметні зв'язки: Культура мовлення й стилістика. Правильне вживання кількісних числівників з іменниками у всіх відмінках. Уживання числівників для позначення дат, часу (годин). Використання числівників у текстах різних стилів мовлення. Лексикологія й фразеологія.</p>	<p>Учень /учениця: усвідомлює загальне значення числівника, його морфологічні ознаки, синтаксичну роль у реченні; знаходить числівники в тексті, розрізняє числівники й прислівники; визначає граматичні ознаки їх; утворює й використовує правильно відмінникові форми числівників; поєднує правильно числівники з іменниками; пояснює правопис числівників; помічає й виправляє помилки на вивчені правила; аналізує тексти щодо стилістичної ролі числівників у них; усвідомлює роль числівників у досягненні точності й виразності мовлення;</p>

		<p><i>Засвоєння числівників на позначення дат і годин. Числівники у фразеологізмах; засвоєння таких фразеологізмів.</i></p> <p>Міжпредметні зв'язки. <i>Правильне використання відмінкових форм числівників під час читання й усного пояснення задач, прикладів (фізика, математика, історія, географія, хімія).</i></p>	<p>складає речення, висловлення з використанням прислів'їв, крилатих висловів, до складу яких входять числівники;</p> <p>створює діалоги з використанням дат і точного позначення часу, а також усні, письмові висловлення на певну тему, використовуючи виражальні можливості числівників.</p>
9	10	<p>Займенник: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль.</p> <p>Розряди займенників за значенням: особові, зворотний, присвійні, вказівні; питальні й відносні; заперечні; означальні й неозначені (ознайомлення).</p> <p>Відмінювання займенників усіх розрядів.</p> <p>Правопис займенників.</p> <p>Приставка н у формах особових і вказівних займенників.</p> <p>Написання разом і через дефіс неозначених займенників.</p> <p>Правопис заперечних займенників.</p> <p>Написання займенників із прийменниками окремо.</p> <p>Внутрішньопредметні зв'язки:</p> <p>Культура мовлення.</p> <p><i>Уживання займенників як сполучних слів для зв'язку речень у тексті.</i></p> <p><i>Використання особового займенника Ви у ввічливому значенні при звертанні до однієї особи.</i></p> <p>Міжпредметні зв'язки. <i>Використання займенників у відповідях учнів на уроках історії, географії, літератури, предметах природничо-математичного циклу.</i></p>	<p>Учень /учениця:</p> <p>усвідомлює значення, морфологічні ознаки й синтаксичну роль займенника;</p> <p>знаходить займенники в тексті;</p> <p>визначає морфологічні ознаки їх і синтаксичну роль у реченні;</p> <p>відрізняє займенники від інших частин мови;</p> <p>утворює неозначені й заперечні займенники;</p> <p>відмінює правильно розряди займенників;</p> <p>правильно визначає розряд займенників <i>його, її, їх</i>;</p> <p>пояснює правопис займенників;</p> <p>помічає й виправляє помилки в написанні та вживанні займенників;</p> <p>використовує займенники для зв'язку речень у тексті;</p> <p>правильно поєднує займенники з прийменниками;</p> <p>створює монологи й діалогі-роздуми про вчинки людей із використанням виражальних можливостей займенника для розкриття задуму висловлення.</p>
10	4	<p>Повторення в кінці року</p> <p>Лексикологія.</p> <p>Словотвір й орфографія.</p> <p>Морфологія й орфографія.</p>	<p>Учень /учениця:</p> <p>знає основні орфограми у вивчених частинах мови;</p> <p>знаходить у тексті й характеризує за граматичними ознаками вивчені частини мови;</p> <p>правильно використовує їх у власному мовленні;</p> <p>знаходить лексичні й граматичні помилки в тексті, виправляє й пояснює їх;</p>

			складає твори на основі побаченого, почутого з урахуванням тематики соціокультурної змістової лінії.
--	--	--	--

Соціокультурна змістова лінія

Орієнтовний зміст навчального матеріалу			Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Сфери відношень	Тематика текстів	Теми висловлень учнів	
Я і українська мова й література.	Українська мова – основа національної ідентичності.	«Барви українського слова», «Чистіша від сльози вона хай буде».	Учень (учениця): сприймає, аналізує, оцінює прочитані чи почуті відомості і добирає й використовує ті з них, які необхідні для досягнення певної комунікативної мети; використовує українську мову як засіб формування ціннісної позиції щодо громадянського патріотизму, любові до Батьківщини, української природи, почуття гордості за свою країну, поваги до її історії, культури й історичних пам'яток, сімейних цінностей, визнання цінності здоров'я свого й інших, оптимізм у сприйманні світу; усвідомлює необхідність бути готовим і здатним дотримуватися морально-етичних
Я і Батьківщина, (її природа, історія)	Етнографічне районування України. Рослинний і тваринний світ рідного краю. Особливості природного ландшафту України. Сім природних чудес України. Гармонія людини й природи.	«Барвінковий край», «Рідні краєвиди», «Велична премудра природа».	
Я і національна культура (звичаї, традиції, свята, культура взаємин, українська пісня).	Родинно-побутова культура українців. Народна пісня – душа народу. Колискова. Обрядові пісні. Історія кобзарства в Україні. Кобзарі й лірники. Гумористична й сатирична творчість українського народу. Національне традиційне вбрання українців. Символіка народного костюма. Українська народна архітектура.	«Наша дума, наша пісня не вмре, не загине» (Т.Шевченко), «Мамина пісня», «Ой весна, весна, днем красна», «Про що розповідає старенька хата».	
Я і мистецтво (традиційне й професійне).	Художньо-культурна цінність декоративно-прикладного мистецтва. Плетіння, вишивка, ткацтво, килимкарство, кераміка, мереживо тощо.	«Одягни вишиванку». «Мережила скатертину».	
Я і ти (члени родини, друзі, товариші). Я і ми (родина, класний колектив, народ, й людство)	Моя родина, родовід. Родинні цінності, свята й традиції. Мати – берегиня роду. Життя за нормами народної моралі. Етика спілкування. Слово як духовна святиня. Домашні обов'язки. Дружба й товаришування.	«Ой, роде наш красний», «Із замуленого джерела води не нап'єшся». «Люди, з яких я беру приклад», «Любить людей мене навчила мати...»	

Як особистість	Світ моїх захоплень.	(В.Симоненко). «Пізнай самого себе», «Не одяг прикрашає людину, а добрі справи».	норм стосовно дорослих і ровесників у школі, позашкільному житті, дома, суспільно корисній діяльності.
----------------	----------------------	---	--

Діяльнісна (стратегічна) змістова лінія

Види загально-навчальних вмінь	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Організаційно-контрольні	Учень /учениця <i>самостійно чи за допомогою вчителя:</i> визначає <i>мотив і мету</i> власної пізнавальної діяльності; планує діяльність для досягнення мети; здійснює план; оцінює здобутий <i>результат</i> і робить відповідні корективи.
Загальнопізнавальні (інтелектуальні, інформаційні)	Учень /учениця <i>самостійно чи за необхідною допомогою вчителя:</i> аналізує мовні й позамовні поняття, явища, закономірності; порівнює, узагальнює їх; виділяє головне з-поміж другорядного; здобуває інформацію з різноманітних джерел (довідкової, художньої літератури, ресурсів Інтернету тощо), здійснює бібліографічний пошук, працює з текстами вивчених типів, стилів і жанрів мовлення; систематизує, зіставляє, інтерпретує готову інформацію; моделює мовні й позамовні поняття, явища, закономірності.
Творчі	Учень /учениця <i>за певною допомогою вчителя чи самостійно:</i> уявляє словесно описані предмети і явища; переносить раніше засвоєні знання й уміння в нову ситуацію ; помічає й формулює проблему в процесі навчання; усвідомлює будову предмета вивчення; робить припущення щодо способу розв'язання певної проблеми; добирає аргументи для його доведення (у нескладних випадках).
Естетико-етичні	Учень /учениця: помічає красу в мовних явищах, явищах природи, творах мистецтва, вчинках людей і результатах їхньої діяльності; критично оцінює свої вчинки, узгоджувати їх із загальнолюдськими моральними нормами; виявляє готовність і здатність творити добро словом і ділом.

7 клас

(88 год. 2,5 год. на тиждень)

(3 год. – резерв годин для використання на розсуд учителя)

Мовленнєва змістова лінія

№ п\п	Кількість годин	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
-------	-----------------	-----------------------------	---

1	22 (заг.)	<p>Відомості про мовлення</p> <p>Повторення й поглиблення вивченого про текст, структурні особливості його, мовні засоби зв'язку речень у тексті. Мікротема тексту (<i>практично</i>).</p> <p>Повторення вивченого про стилі мовлення. Поняття про публіцистичний стиль.</p> <p>Складний план власного висловлення (<i>практично</i>). Різновиди читання: ознайомлювальне, вивчальне, переглядове (<i>загальне ознайомлення</i>).</p> <p>Повторення вивченого про типи мовлення. Особливості будови опису зовнішності людини, виконання дій, роздуму дискусійного характеру.</p> <p>Жанри мовлення: оповідання, розписка, особливості будови їх.</p> <p>Стилістична помилка (<i>практично</i>).</p>	<p>Учень /учениця:</p> <p>розпізнає текст, його структурні особливості, загальні мовні засоби міжфразового зв'язку в тексті (службові і вставні слова, єдність видо-часових форм дієслів-присудків, займенники, числівники);</p> <p>визначає ситуацію спілкування, стилі мовлення (розмовний, художній, науковий, офіційно-діловий, публіцистичний); типи (розповідь, опис зовнішності людини, виконання дій, роздум дискусійного характеру); жанри (оповідання, портретний нарис, розписка), особливості будови їх;</p> <p>знаходить і виправляє стилістичні помилки.</p>
2	1	<p>Види робіт</p> <p>Сприймання чужого мовлення:</p> <p>Аудіювання (слухання-розуміння)</p> <p>Розрізнення на слух відомої й нової інформації, поділ прослуханого тексту на частини, розуміння логічного й емоційно-оцінного компонентів змісту його, сприймання на слух прямо не вираженої емоційно-оцінної інформації.</p> <p><i>Слухання-розуміння</i> текстів діалогічного й монологічного характеру, що належать до таких стилів: художнього, наукового, офіційно-ділового, публіцистичного, розмовного; типів: розповідь, опис, роздум (зокрема опис зовнішності людини, виконання дій, роздум дискусійного характеру); жанрів мовлення: оповідання, стаття, нарис, казка, пісня, легенда, переказ, байка, загадка, прислів'я, приказки (об'єднані певною темою).</p> <p>Читання мовчки і вголос</p> <p>Читання мовчки текстів діалогічного й монологічного характеру, що належать до таких</p>	<p>Учень /учениця:</p> <p>розуміє з одного прослухування фактичний зміст незнайомого тексту, тему та основну думку (тривалість звучання художнього тексту обсягом 600-700 слів – 6-7 хв., інших стилів обсягом 500-600 слів (також публіцистичного) – 5-6 хв.);</p> <p>прогнозує зміст висловлювання за формулюванням теми, поданим планом;</p> <p>виокремлює ключові слова й записує їх у процесі слухання;</p> <p>розрізняє прямо не виражену в тексті емоційно-оцінну інформацію; спеціальні засоби для виділення основних положень тексту; відому й нову інформацію;</p> <p>визначає основну й другорядну інформацію, причиново-наслідкові зв'язки, зображувально-виражальні засоби в текстах (складніших порівняно з попередніми класами);</p> <p>будує простий план почутого;</p> <p>оцінює прослухане, співвідносячи його із задумом мовця, своїм життєвим досвідом.</p> <p>Учень (учениця):</p> <p>читає мовчки відповідно до свого віку незнайомі тексти різних стилів, типів і жанрів мовлення зі швидкістю 120-210</p>

	<p>стилів: художнього, наукового, офіційно-ділового, публіцистичного, розмовного; типів мовлення: розповідь, опис, роздум (зокрема опис зовнішності людини, роздум дискусійного характеру); жанрів: оповідання, стаття, нарис, п'єса, казка, пісня, легенда, переказ, байка, загадка, прислів'я, приказки. Ознайомлювальне читання (практично).</p> <p>Виразне читання вголос художніх, науково-популярних, публіцистичних текстів, що належать до таких жанрів мовлення, як оповідання, п'єса, стаття, нарис, замітка, переказ, легенда, байка, вірш, пісня, прислів'я, усмішки (вивчення деяких напам'ять або близько до тексту для збагачення власного мовлення)</p>	<p>слів за хв., відповідно до орфоепічних та інтонаційних норм, виражає за допомогою темпу, тембру, гучності читання особливості змісту, авторський задум;</p> <p>користується з певною метою залежно від мовленнєвої ситуації ознайомлювальним видом читання (відшукує потрібну інформацію, читаючи заголовки, назву, анотацію, вступну частину, закінчення, окремі фрагменти тексту, орієнтується в його композиції, виділяє ключові слова, основну і другорядну інформацію, ділить текст на змістові частини, максимально повно охоплює дібраний матеріал); складає складний план прочитаного; визначає причиново-наслідкові зв'язки, зображувально-виражальні особливості тексту; оцінює прочитане (його зміст, форму, будову й мовне оформлення).</p> <p>Учень/учениця: виразно читає вголос знайомі тексти (складніші порівняно з попередніми класами) різних стилів, типів і жанрів мовлення з достатньою швидкістю (80-120 слів за хв.), відповідно до орфоепічних та інтонаційних норм, виражає за допомогою темпу, тембру, гучності читання особливості змісту; оцінює прочитаний уголос текст (зміст, форму, будову й мовне оформлення).</p>
3	<u>Відтворення тексту:</u>	

	<p>Перекази за простим і складним планом.</p> <p>Говоріння: Докладний переказ розповідного тексту художнього стилю з елементами опису зовнішності людини. Докладний переказ тексту публіцистичного стилю мовлення з елементами роздуму. Вибірковий переказ тексту наукового стилю.</p> <p>Письмо: Докладний переказ тексту-роздуму дискусійного характеру в публіцистичному стилі. Стислий переказ розповідного тексту про виконання певних дій у художньому стилі.</p>	<p>Учень /учениця: переказує докладно й стисло (усно й письмово) прослухані й прочитані тексти художнього, наукового й публіцистичного стилів мовлення обсягом (для докладного переказу 200-250 слів, стислого – у півтора рази більше), підпорядковуючи висловлення темі й основній думці, з урахуванням комунікативного завдання, композиції, мовних, стильових особливостей та авторського задуму, за самостійно складеним простим і складним планом; оцінює текст (його зміст, форму,будову, авторський задум і мовне оформлення).</p>
4	<p><u>Створення власних висловлень:</u> Діалогічне мовлення: Говоріння й письмо <i>Діалог</i>, який доповнює почутий або прочитаний текст, його розігрування відповідно до запропонованої ситуації спілкування, пов'язаної з характеристикою людей; діалог дискусійного характеру.</p> <p>Монологічне мовлення: <i>Твори</i> за простим і складним планом. Говоріння: Твір-опис виконання дій на основі власних спостережень у художньому стилі. . Письмо: Твір-опис зовнішності людини за картиною в художньому стилі. Твір розповідного характеру про виконання автором улюбленої</p>	<p>Учень /учениця: складає усний і письмовий діалог за зразком, поданим початком або закінченням, діалоги до монологічних текстів, доповнює пропущені репліки в поданому діалозі; розігрує діалог (орієнтовно 8-10 реплік для двох учнів) відповідно до запропонованої ситуації спілкування, досягаючи комунікативної мети, аргументуючи висловлені тези, спростовуючи помилкові висловлення співрозмовника; додержується норм української літературної мови й правил спілкування; висловлює особисту позицію щодо обговорюваної теми, добираючи цікаві, переконливі аргументи на захист своєї позиції, даючи влучну, дотепну відповідь із використанням прислів'їв і приказок; оцінює текст (його зміст, форму, будову й мовне оформлення).</p> <p>Учень /учениця: складає усні й письмові твори за простим і складним планом, обираючи відповідний ситуації спілкування стиль мовлення (розмовний, художній, науковий, публіцистичний, офіційно-діловий), типи мовлення (зокрема твір-опис зовнішності людини, твір-опис виконання дій, жанри мовлення (оповідання за поданим сюжетом, портретний нарис, анотація, розписка); мовні засоби відповідно до задуму висловлення, стилю, типу й жанру мовлення;</p>

	справи в художньому стилі (<i>приготування обіду, моделювання, малювання, шиття, вишивання тощо</i>). Твір-оповідання за поданим сюжетом. Портретний нарис у публіцистичному стилі. Анотація. <i>Ділові папери</i> . Розписка.	збирає й систематизує матеріал для твору; додержується вимог до мовлення й основних правил спілкування; помічає й виправляє недоліки у власному й чужому мовленні; оцінює текст (його зміст, форму, будову й мовне оформлення).
Міжпредметні зв'язки. Письмова характеристика літературного героя; елементарний аналіз змісту й художніх засобів твору-живопису про подвиг людей; передача динаміки дій (образотворче мистецтво); нариси на суспільну тему (історія).		

Мовна змістова лінія

№	Кількість годин	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
1	63 (заг.) 1	Вступ Літературна норма української мови.	Учень /учениця: усвідомлює поняття літературна мова, літературна норма; розрізняє поняття літературна мова й діалекти .
2	3	Повторення та узагальнення вивченого Розділові знаки у вивчених синтаксичних конструкціях. Вивчені частини мови, правопис їх.	Учень /учениця: розставляє правильно розділові знаки в простому й складному реченні відповідно до вивчених правил; знаходить у реченні вивчені частини мови; орфограми ; визначає належність слова до частини мови, обґрунтовує написання їх; виправляє допущені помилки; складає прості й складні речення; читає й переказує тексти з різними видами речень.
3	18	Морфологія. Орфографія Дієслово: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Форми дієслова: неозначена форма, особові форми, дієприкметник, дієприслівник, безособові форми на -но, -то (загальне ознайомлення). Неозначена форма та особові форми. Доконаний і недоконаний вид дієслова. Часи дієслів. Теперішній час. Минулий час. Зміна дієслів у минулому часі. Майбутній час. Дієслова I і II дієвідміннi. Дієвідмінювання дієслів теперішнього й майбутнього часу.	Учень /учениця: усвідомлює значення дієслова, морфологічні ознаки його, синтаксичну роль; знаходить дієслово в реченні; визначає форми його, граматичні ознаки, належність дієслова до певної дієвідміннi, засоби творення видових пар дієслів; правильно вимовляє дієслова й пише їх із вивченими орфограмами; аргументує написання орфограм; знаходить і виправляє допущені помилки на вивчені орфографічні

		<p>Способи дієслів (дійсний, умовний, наказовий). Творення дієслів умовного й наказового способу.</p> <p>Безособові дієслова.</p> <p>Способи творення дієслів.</p> <p>Правопис дієслів.</p> <p>Не з дієсловами (повторення).</p> <p>Правопис -ться, -ися в кінці дієслів (повторення).</p> <p>Літери е, и в особових закінченнях дієслів I і II дієвідміни (повторення).</p> <p>Б у дієсловах наказового способу.</p> <p>Внутрішньопредметні зв'язки:</p> <p>Фонетика. Орфоенія.</p> <p>Вимова дієслів на -ися, -ться.</p> <p>Чергування приголосних у дієсловах.</p> <p>Синтаксис. Уживання дієслова в ролі різних членів речення.</p> <p>Культура мовлення.</p> <p>Уживання одних способів дієслів чи форм певного часу замість інших.</p> <p>Міжпредметні зв'язки. Метафора, уособлення (література).</p>	<p>правила, а також помилки у формі залежного слова;</p> <p>використовує правильно форми дієслів у мовленні;</p> <p>аналізує випадки використання дієслів зі стилістичною метою, визначаючи виражальні можливості їх;</p> <p>конструює речення з дієсловами в усіх часах і особових формах, зокрема в переносному значенні;</p> <p>редагує тексти щодо заміни повторюваних дієслів синонімами, уживання одних дієслів одного способу замість інших;</p> <p>складає й розігрує діалоги відповідно до запропонованої ситуації спілкування, використовуючи з комунікативною метою дієслова у формі одного часу й способу замість іншого;</p> <p>складає усні й письмові висловлення на певну соціокультурну тему, використовуючи виражальні можливості дієслова, зокрема висловлення в художньому стилі з дієсловами 2-ї особи однини;</p> <p>усвідомлює роль дієслів у досягненні точності, інформативності й виразності мовлення.</p>
4	10	<p>Дієприкметник як особлива форма дієслова: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль.</p> <p>Активні й пасивні дієприкметники. Творення й відмінювання активних і пасивних дієприкметників теперішнього й минулого часу. Дієприкметниковий зворот. Безособові дієслівні форми на -но, -то.</p> <p>Правопис дієприкметників.</p> <p>Правопис відмінкових закінчень дієприкметників.</p> <p>Розділові знаки в реченнях із дієприкметниковими зворотами.</p>	<p>Учень /учениця:</p> <p>усвідомлює значення дієприкметника, морфологічні ознаки його, синтаксичну роль;</p> <p>відрізняє дієприкметник від прикметника;</p> <p>знаходить у реченні дієприкметник і дієприкметниковий зворот; безособові дієслівні форми на -но, -то;</p> <p>визначає дієприкметники активного й пасивного стану; засоби творення їх;</p> <p>пише правильно дієприкметники з вивченими орфограмами;</p>

		<p>Правопис суфіксів дієприкметників. -Н- у дієприкметниках та -ни- у прикметниках дієприкметникового походження. Не з дієприкметниками. Внутрішньопредметні зв'язки: Культура мовлення. <i>Правильне використання активних дієприкметників у мовленні. Будова речень із дієприкметниковими зворотами; синоніміка складних і простих речень із дієприкметниковими зворотами. Використання в мовленні безособових форм на -но, -то.</i></p> <p>Міжпредметні зв'язки. Використання дієприкметників як засобу творення образності (література); використання дієприкметників у наукових текстах (історія, географія, біологія, фізика).</p>	<p>правильно розставляє розділові знаки при дієприкметниковому звороті; пояснює орфограми в дієприкметнику й пунктограми; знаходить і виправляє в реченні помилки на вивчені орфографічні, граматичні й пунктуаційні правила; правильно інтонує речення з дієприкметниковими зворотами; складає речення з дієприкметниковими зворотами; здійснює заміну їх підрядним реченням; використовує дієприкметники, дієприкметникові звороти, форми на -но, -то, а також фразеологізми, крилаті вислови, до складу яких входять дієприкметники, у власних висловленнях, зокрема в текстах-описах на певну соціокультурну тему.</p>
5	7	<p>Дієприслівник як особлива форма дієслова: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Вид і час дієприслівників. Дієприслівники недоконаного й доконаного виду, творення їх. Дієприслівниковий зворот. Правопис дієприслівників. Коми при дієприслівниковому звороті й одиничному дієприслівнику. Не з дієприслівниками. Внутрішньопредметні зв'язки: Культура мовлення. <i>Правильне вживання дієприслівників у власному мовленні, дотримання інтонації в реченнях із дієприслівниковим зворотом.</i></p> <p>Міжпредметні зв'язки. Використання дієприслівника для створення образності (художня література); використання дієприслівника в наукових текстах (історія, географія, біологія, хімія, фізика, математика).</p>	<p>Учень /учениця: усвідомлює загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксичну роль дієприслівника; знаходить дієприслівник, дієприслівниковий зворот у реченні; відрізняє дієприслівник від дієприкметника; визначає граматичні ознаки дієприслівника; пише правильно дієприслівники з вивченими орфограмами; розставляє розділові знаки при дієприслівниках і дієприслівникових зворотах; виправляє помилки у вживанні й правописі дієприслівників; правильно будує речення з дієприслівниковими зворотами, інтонує їх. конструює прості речення з дієприслівниками й дієприслівниковими зворотами, замінює їх складними реченнями з підрядними обставинними; читає й переказує тексти з дієприслівниками й дієприслівниковими зворотами; складає монологи й діалоги,</p>

			використовуючи виражальні можливості дієприслівників і дієприслівникових зворотів.
6	14	<p>Прислівник, значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Розряди прислівників (практично). Ступені порівняння прислівників. Творення й правопис прислівників Літери -н- та -ни- у прислівниках. Не і ні з прислівниками. И та і в кінці прислівників. Правопис прислівників на -о, -е, утворених від прикметників і дієприкметників. Написання прислівників окремо, разом і через дефіс. Написання прислівникових словосполук типу раз у раз, з дня на день... Внутрішньопредметні зв'язки: Лексикологія й фразеологія. <i>Прислівники-синоніми й антоніми; прислівники-омоніми до іменників із прийменниками. Фразеологізми й крилаті вислови з прислівниками</i> Культура мовлення. <i>Правильне наголошування прислівників.</i> Міжпредметні зв'язки. Використання прислівників у художніх і наукових текстах (література, історія, географія, біологія, хімія, фізика).</p>	<p>Учень /учениця: усвідомлює значення, морфологічні ознаки, синтаксичну роль прислівника; знаходить прислівники в реченні, відрізняючи їх від омонімічних і паронімічних частин мови; визначає граматичні ознаки його; утворює ступені порівняння, практично застосовує правила правопису; правильно наголошує прислівники; помічає й виправляє помилки в правописі прислівників; аналізує й визначає роль прислівника в художніх і наукових текстах; складає речення з прислівниками й мікротексти, використовуючи прислівник для зв'язку речень у тексті; створює усні й письмові висловлення на певну соціокультурну тему, використовуючи прислівник як виражальний засіб мовлення.</p>
7	3	<p>Прийменник як службова частина мови. Прийменник як засіб зв'язку слів у словосполученні й реченні. Зв'язок прийменника з непрямыми відмінками іменника. Види прийменників за будовою. Правопис прийменників. Написання похідних прийменників разом, окремо і через дефіс. Внутрішньопредметні зв'язки: Лексикологія й фразеологія <i>Синонімічні й антонімічні прийменники.</i> Синтаксис. Прийменниково-іменникові конструкції в ролі членів речення. Культура мовлення. <i>Особливості вживання деяких прийменників з іменниками, числівниками, займенниками.</i> <i>Прийменники-синоніми як засіб милозвучності мови (в-у, з-зі-із-зо).</i> Міжпредметні зв'язки. Використання прийменниково-іменникових конструкцій</p>	<p>Учень /учениця: знаходить прийменники в реченні; відрізняє їх від сполучників і часток; правильно поєднує з іменниками; застосовує правила правопису прийменників; знаходить і виправляє помилки в їх правописі; аналізує тексти щодо правильності використання прийменників із відмінковими формами іменників; складає речення з різноманітними прийменниково-іменниковими конструкціями; редагує тексти щодо правильності використання прийменникових засобів милозвучності мовлення.</p>

		у художніх і наукових текстах (література, історія, географія, фізика, хімія).	
8	3	<p>Сполучник як службова частина мови. Види сполучників за будовою, походженням. Використання сполучників у простому і складному реченні: сполучники сурядності й підрядності.</p> <p>Правопис сполучників. Написання сполучників разом та окремо. Розрізнення сполучників і однозвучних слів.</p> <p>Внутрішньопредметні зв'язки:</p> <p>Лексикологія й фразеологія. Синонімічні й антонімічні сполучники. Міжпредметні зв'язки. Використання похідних складених сполучників у наукових текстах (історія, географія, біологія, хімія, фізика, математика).</p>	<p>Учень /учениця: знаходить сполучники в реченні; відрізняє їх від прийменників і часток; визначає види сполучників за будовою, способом використання в простому й складному реченні; правильно пише сполучники; помічає й виправляє помилки в написанні їх; правильно аналізує наукові тексти щодо функції в них похідних складених сполучників; використовує сполучники у власних висловленнях відповідно до функціонального призначення, складаючи прості і складні речення; редагує речення, доцільно замінюючи сполучники синонімічними.</p>
9	4	<p>Частка як службова частина мови. Правопис часток. Не і ні з різними частинами мови. (узагальнення). Написання часток -бо, -но, -то, -от, -таки.</p> <p>Внутрішньопредметні зв'язки: Лексикологія й фразеологія. Синонімічні та антонімічні частки.</p> <p>Міжпредметні зв'язки. Використання часток як виражального засобу в художніх творах (література).</p>	<p>Учень /учениця: знаходить частки в реченні, відрізняє від інших службових частин мови; визначає частки за роллю їх у реченні; правильно пише частки; знаходить і пояснює орфограми в частках за допомогою правил; самостійно знаходить і виправляє помилки в правописі; аналізує тексти щодо використання в них часток як виражального засобу; редагує тексти щодо правильності використання часток; створює висловлення, правильно використовуючи частки.</p>
10	1	<p>Вигук як особлива частина мови. Дефіс у вигуках. Кома і знак оклику при вигуках. Внутрішньопредметні зв'язки: Лексикологія й фразеологія. Найуживаніші фразеологізми (зокрема приказки й прислів'я) з вигуками. Культура мовлення. Правильне читання речень із вигуками. Міжпредметні зв'язки. Використання вигуків як засобу виразності в художніх творах (література).</p>	<p>Учень /учениця: знаходить вигуки в реченні; відрізняє їх від часток; правильно пише вигуки з орфограмами й розставляє розділові знаки при них, пояснює написання їх; аналізує тексти щодо ролі в них вигуків; доречно використовує вигуки у власному мовленні.</p>

1 1	2	Узагальнення й систематизація вивченого про частини мови, правопис їх і використання в мовленні.	Учень /учениця: визначає в реченні всі частини мови, називаючи граматичні ознаки їх; правильно пише й пояснює орфограми; самостійно помічає й виправляє помилки в усному й писемному мовленні.
--------	---	--	---

Соціокультурна змістова лінія

Орієнтовний зміст навчального матеріалу			Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Сфери відношень	Тематика текстів	Теми висловлень учнів	
Я і українська мова й література.	Мова – скарбниця духовності народу.	«Мова – цілюще народне джерело», «Щире слово, добре діло душу й серце обіграло».	Учень /учениця: сприймає, аналізує, оцінює прочитані чи почуті відомості й добирає й використовує ті з них, які необхідні для досягнення певної комунікативної мети; використовує українську мову як засіб формування ціннісної позиції щодо громадянського патріотизму, любові до Батьківщини, української природи, почуття гордості за свою країну, поваги до її історії, культури й історичних пам'яток, сімейних цінностей, визнання цінності
Я і Батьківщина (її природа, історія).	Формування української народності. Речові пам'ятки слов'ян, писемні джерела про слов'ян. Людина й природа. Різноманітність флори й фауни в Україні й на Землі. Екологічна культура людини.	«Минуле свого краю завжди хвилює», «Найкраща вчителька нації – історія», «Вісники старовини», «Роль природи в житті людини», «Знати, щоб оберігати». «Мій обов'язок перед природою».	
Я і національна культура (звичаї, традиції, свята, культура взаємин, українська пісня).	Матеріальна й духовна культура східних слов'ян. Культура Київської Русі. Звичаї й традиції рідного краю.	«Відгомін минулого». «Наші обереги» «Моя улюблена пісня»	
Я і мистецтво (традиційне й професійне).	Українське образотворче мистецтво. Малярство. Іконопис. Народний живопис. Народна скульптура. Шевченко – художник.	«Прекрасне в моєму житті» «Крашанка і писанка».	
Я і ти (члени родини, друзі, товариші). Я і ми (класний	Родинні виховні традиції українців. Взаємини між чоловіком і жінкою. Народні пісні, приказки й	«Усе дороги й дороги, а до матері – стежка...» (В.Коломієць), «Шануй	

<p>колектив, народ, людство)</p> <p>Як особистість</p>	<p>прислів'я про родинно-сімейні стосунки. Друзі сім'ї й мої друзі. Моральні цінності й чесноти людини (порядність, чесність, доброта, гідність, скромність тощо).</p> <p>Покликання людини – пізнавати істину, творити добро, примножувати красу, оберігати рідну природу.</p>	<p>батька й неньку, то буде тобі скрізь гладенько».</p> <p>«Україна – наш спільний дім».</p> <p>«Людина – найвеличніша з усіх істот», «Мій життєвий вибір», «Любіть землю! Любіть працю на землі» (О.Довженко).</p>	<p>здоров'я свого й інших, оптимізм у сприйманні світу; усвідомлює необхідність бути готовим і здатним до дотримуватися морально-етичних норм стосовно дорослих і ровесників у школі, позашкільному житті, дома, суспільно корисній діяльності.</p>
--	---	---	--

Діяльнісна (стратегічна) змістова лінія

Види загально-навчальних умінь	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Організаційно-контрольні	<p>Учень /учениця самостійно чи за допомогою вчителя: усвідомлює й визначає мотив і мету власної пізнавальної й життєтворчої діяльності; планує діяльність для досягнення мети, розподіляючи її на етапи; здійснює визначений план; оцінює проміжні й кінцеві <i>результати</i>, робить відповідні корективи.</p>
Загальнопізнавальні (інтелектуальні, інформаційні)	<p>Учень /учениця самостійно чи за необхідною допомогою вчителя: аналізує мовні й позамовні поняття, явища, закономірності; порівнює, узагальнює, конкретизує їх; робить висновки на основі спостережень; виділяє головне з-поміж другорядного; здобуває інформацію з різноманітних джерел (довідкової, художньої літератури, ресурсів Інтернету тощо), здійснює бібліографічний пошук, працює з текстами вивчених типів, стилів і жанрів мовлення; систематизує, зіставляє, інтерпретує готову інформацію; моделює мовні й позамовні поняття, явища, закономірності.</p>
Творчі	<p>Учень /учениця самостійно: уявляє словесно описані предмети і явища, фантазує на основі сприйнятого; прогнозує подальший розвиток певних явищ; переносить раніше засвоєні знання й уміння в нову ситуацію; помічає й формулює проблеми в процесі навчання й життєтворчості;</p>

	<p>усвідомлює будову предмета вивчення; робить припущення щодо способу розв'язання певної проблеми; добирає аргументи для його доведення; спростовує хибні припущення й твердження.</p>
Естетико-етичні	<p>Учень /учениця: помічає й цінує красу в мовних явищах, явищах природи, у творах мистецтва, вчинках людей і результатах їхньої діяльності; критично оцінює відповідність власних вчинків загальнолюдським моральним нормам, усуває помічені невідповідності; виявляє здатність поставити себе на місце іншої людини; усвідомлює й намагається творити добро словом і ділом.</p>

8-й клас

(70 год, 2 год. на тиждень)

(4 год. – резерв годин для використання на розсуд учителя)

Мовленнєва змістова лінія

№ п\п	Кількість годин	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
1	16 (заг.)	<p>Відомості про мовлення Повторення відомостей про текст, стилі, жанри й типи мовлення, вимоги до мовлення, ситуацію спілкування; засоби міжфразового зв'язку в тексті. Різновиди аудіювання: ознайомлювальне, вивчальне, критичне. Особливості будови опису місцевості, пам'яток історії й культури. Жанри мовлення: оповідання, повідомлення, тематичні виписки, конспект прочитаного, протокол, витяг із протоколу, інтерв'ю, особливості будови їх.</p>	<p>Учень /учениця: усвідомлює такі поняття, як види, форми мовлення, вимоги до мовлення, складники ситуації спілкування; розрізняє різновиди аудіювання й читання; аналізує текст, основні ознаки його й будову; визначає загальні мовні засоби міжфразового зв'язку (повторення й узагальнення знань); розрізняє стилі (розмовний, художній, науковий, офіційно-діловий, публіцистичний), сферу використання їх, типи (розповідь, опис місцевості, пам'яток історії і культури, роздум) і жанри мовлення (оповідання, повідомлення, тематичні виписки, конспект, протокол, витяг із протоколу, інтерв'ю); виявляє стилістичні помилки в тексті й виправляє їх.</p>
2	1	<p>Види робіт Сприймання чужого мовлення: Аудіювання (слухання-розуміння) Слухання-розуміння текстів, що належать до стилів: розмовного, художнього, офіційно-ділового, публіцистичного, наукового; типів: розповідь, опис (зокрема опис місцевості, пам'яток історії й культури), роздум; жанрів мовлення (оповідання, стаття, повість, п'єса, нарис, вірш, байка), різноманітні</p>	<p>Учень /учениця: розуміє фактичний зміст, тему та основну думку висловлень інших людей з одного прослуховування (розповіді, лекції, повідомлення, телепередачі та ін.), стежачи за особливостями змісту й мовного оформлення їх (тривалість звучання художнього тексту 700-800 слів 7-8 хв., інших стилів обсягом 600-700 слів – 6-7 хв.); визначає причиново-наслідкові зв'язки, зображувально-виражальні засоби в</p>

	<p>жанри фольклору. Сприймання на слух текстів, які містять аргументацію для підтвердження двох чи більше поглядів, думок; також прямо виражену спонукальну інформацію.</p> <p>Читання мовчки і вголос</p> <p>Читання мовчки текстів, що належать до стилів: розмовного, художнього, офіційно-ділового, наукового, публіцистичного; типів: розповідь, опис (зокрема опис місцевості, пам'яток історії й культури), роздум; жанрів мовлення (оповідання, стаття, повість, п'єса, нарис, замітка, вірш, байка), різноманітних жанрів фольклору. Сприймання в прочитаному тексті різноманітної аргументації під час обговорення певної проблеми; також прямо вираженої спонукальної інформації. Вивчальне читання (практично). Робота з книжкою: передмова в книжці.</p>	<p>текстах, складніших за змістом, ніж у попередніх класах; користується залежно від мети й мовленнєвої ситуації різновидами слухання: <i>ознайомлювальним</i> (розуміє загальний зміст повідомлення), <i>вивчальним</i> (усвідомлює всі елементи почутого й запам'ятовує їх, розрізняє основну і другорядну інформацію), <i>критичним</i> (творчо, критично формулює власні судження); визначає зображувально-виражальні засоби тексту (зокрема помічає мовні засоби, що забезпечують зв'язність тексту); аргументи, використані в тексті для підтвердження двох чи більше поглядів, думок; прямо виражену спонукальну інформацію в тексті; формулює висновки щодо сприйнятого; оцінює прослухане, співвідносячи його із задумом мовця, власним життєвим досвідом).</p> <p>Учень /учениця: читає мовчки незнайомий текст, складніший і довший, ніж у попередніх класах (швидкість читання – 130-240 слів за хв.); користується залежно від мети й мовленнєвої ситуації <i>вивчальним</i> різновидом читання (глибоко проникаючи в зміст тексту, розуміє взаємозв'язок, послідовність його композиції, з'ясовує незрозумілі фрази, дає власні визначення, максимально повно охоплює нову інформацію, визначає основне й другорядне в тексті, причиново-наслідкові зв'язки між явищами); розрізняє в тексті прямо виражену спонукальну інформацію, різноманітну аргументацію;</p> <p>робить короткі записи (план, тематичні</p>
--	---	---

	<p>Виразне читання вголос художніх, наукових, публіцистичних, ділових текстів, що належать до таких жанрів мовлення: стаття, оповідання, повість, нарис, п'єса, замітка, легенда, байка, вірш, пісня, прислів'я й приказки (вивчення деяких напам'ять або близько до тексту).</p>	<p>виписки, конспект) у процесі читання; ставить самостійно запитання під час читання й шукає на них відповідь; оцінює прочитане з погляду змісту, форми, авторського задуму й мовного оформлення.</p> <p>Учень /учениця: виразно читає вголос знайомі (складніші за сприйняттям, ніж у попередніх класах) і незнайомі тексти різних стилів, типів, жанрів мовлення, з достатньою швидкістю (80-120 слів за хв.), відповідно до орфоепічних та інтонаційних норм, виражаючи за допомогою темпу, тембру, гучності читання особливості змісту, стилю тексту, авторський задум; оцінює прочитаний уголос текст із погляду його змісту, форми, задуму й мовного оформлення.</p>
3	<p><u>Відтворення тексту:</u></p> <p>Перекази за складним планом.</p> <p>Говоріння: Вибірковий переказ розповідного тексту з елементами опису пам'яток історії й культури в художньому стилі. Стислий переказ тексту публіцистичного стилю (зокрема на основі прослуханих телепередач).</p> <p>Письмо: Стислий переказ розповідного тексту з елементами опису місцевості в художньому стилі. Докладний переказ розповідного тексту з елементами опису пам'яток історії й культури в публіцистичному стилі.</p>	<p>Учень /учениця:</p> <p>переказує докладно, вибірково й стисло (усно чи письмово) прослуханий або прочитаний текст художнього й публіцистичного стилів мовлення обсягом (для докладного переказу 250-300 слів, стислого й вибіркового – в 1,5-2 рази більше), підпорядковуючи висловлення темі та основній думці, дотримуючись композиції, мовних, стильових особливостей та авторського задуму, уникає стилістичних помилок; знаходить і виправляє недоліки в змісті, будові й мовному оформленні висловлення; оцінює текст щодо його змісту, форми, авторського задуму й мовного оформлення.</p>
4	<p><u>Створення власних висловлень</u></p> <p>Діалогічне мовлення: Говоріння й письмо</p> <p><i>Діалог</i>, складений на основі телепередач, дібраних запитань за текстом, як обмін думками, повідомлення, відповідно до створеної в класі ситуації спілкування, пов'язаної із життєвим досвідом учнів, дискусійного характеру, розігрування</p>	<p>Учень /учениця: складає усний і письмовий діалог (орієнтовно 10-12 реплік для двох учнів) як обмін думками, повідомлення на основі самостійно дібраних запитань за текстом, прослуханих телепередач, що містять розповідь чи роздум дискусійного характеру; додає чи змінює окремі репліки діалогу відповідно до зміненої ситуації</p>

		його в різних стилях мовлення.	спілкування; підтримує діалог, використовуючи репліки для стимулювання, формули мовленнєвого етикету, демонструючи певний рівень вправності в процесі діалогу (стислість, виразність, доречність тощо), дотримуючись норм української літературної мови;
		<p>Монологічне мовлення: <i>Твори</i> за складним планом.</p> <p>Говоріння: Твір-опис місцевості (вулиці, села, міста) на основі особистих спостережень і вражень у художньому стилі. Твір-опис пам'яток історії й культури за картиною в публіцистичному стилі. Повідомлення на тему про мову, що потребує зіставлення й узагальнення матеріалу в науковому стилі.</p> <p>Письмо: Твори-описи місцевості (вулиці, села, міста), пам'яток історії й культури на основі особистих спостережень і вражень у художньому стилі. Конспект прочитаного науково-навчального тексту; тематичні виписки. Інтерв'ю в публіцистичному стилі. <i>Ділові папери</i>. Протокол. Витяг із протоколу.</p>	<p>обирає самостійно аспект запропонованої теми, висловлюючи особисту думку щодо обговорення її, використовуючи цікаві, переконливі аргументи на захист своєї позиції, із власного життєвого досвіду, змінюючи свою думку в разі незаперечних аргументів співрозмовника; оцінює текст (його зміст, форму, будову й мовне оформлення).</p> <p>Учень /учениця: складає усні й письмові твори (за складним планом, обираючи відповідний ситуації спілкування й комунікативному завданню стиль мовлення (розмовний, художній, науковий, публіцистичний, офіційно-діловий), використовуючи різні типи мовлення (зокрема твір-опис місцевості, твір-опис пам'яток історії й культури) і жанр мовлення (конспект прочитаного, тематичні виписки, інтерв'ю, протокол, витяг із протоколу); використовує засоби образності в тексті, передає причиново-наслідкові зв'язки; додержується основних вимог до мовлення й правил спілкування; знаходить і виправляє недоліки в змісті, будові, мовному оформленні власного й чужого висловлення; оцінює текст (його зміст, форму, задум і мовне оформлення).</p>
<p>Міжпредметні зв'язки. Роздуми з елементами аналізу художнього твору, письмова порівняльна й групова характеристика літературних героїв (література).</p>			

Мовна змістова лінія

№ п\п	Кількість годин	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
1	50 (заг.) 1	<p>Вступ</p> <p>Мова—найважливіший засіб спілкування, пізнання і впливу.</p>	<p>Учень /учениця: усвідомлює значення мови як найважливішого засобу пізнання, спілкування і впливу.</p>

2	3	<p>Повторення та узагальнення вивченого</p> <p>Лексикологія. Фразеологія. Основні правила правопису (за вибором учителя).</p>	<p>Учень /учениця: використовує вивчені поняття у власних висловленнях; аргументує належність слова до певної групи лексики; використовує доречно в мовленні вивчені групи лексики, фразеологізми; користується словниками різних видів.</p>
3	4	<p>Синтаксис. Пунктуація Словосполучення й речення. Словосполучення. Будова й види словосполучень за способами вираження головного слова. Речення. Речення прості й складні (повторення), двоскладні та односкладні</p> <p><i>Внутрішньопредметні зв'язки: Грамматика. Спостереження за використанням вивчених частин мови в ролі головного й залежного слова. Граматична помилка та умовне позначення її (практично). Культура мовлення. Практичне засвоєння словосполучень, у яких допускаються помилки у формі залежного слова; синонімічність словосполучень різної будови, зворотний порядок слів як засіб виразності мовлення.</i></p> <p><i>Міжпредметні зв'язки. Інверсія в художньому творі (література).</i></p>	<p>Учень /учениця: розрізняє поняття синтаксис й пунктуація, головне й залежне слово в словосполученні; будує речення різних видів; аналізує й оцінює виражальні можливості словосполучень і речень різних видів; правильно ставить розділові знаки; обґрунтовує використання їх за допомогою вивчених правил; конструює словосполучення і речення різних видів, а також синонімічні; редагує тексти, надаючи їм більшої виразності за допомогою вивчених мовних засобів; використовує виражальні можливості речень вивчених видів у власному мовленні.</p>

4	8	<p>Просте речення. Двоскладне речення. Головні і другорядні члени речення Підмет і присудок. Способи вираження підмета. Простий і складений присудок (іменний і дієслівний). Способи вираження присудка. Узгодження головних членів речення. Речення поширені і непоширені (повторення). Порядок слів у реченні. Логічний наголос. Означення, додаток і обставини як другорядні члени речення (повторення). Прикладка як різновид означення. Види обставин (за значенням), способи вираження їх. Порівняльний зворот. Правопис: Тире між підметом і присудком. Написання непоширених прикладок через дефіс; прикладки, що беруться в лапки. Виділення порівняльних зворотів комами. Внутрішньопредметні зв'язки: Культура мовлення й стилістика. Дотримання порядку слів у реченні, логічного наголосу. Правильне використання форм присудка при підметі, вираженому словосполученням або складноскороченим словом. Стилiстична роль означень і порівняльних зворотів у художньому мовленні.</p> <p>Міжпредметні зв'язки. Епітет і порівняння як художні прийоми (література).</p>	<p>Учень /учениця: розрізняє головні і другорядні члени речення; визначає види присудків, обставин у реченнях, прикладку як різновид означення, способи вираження підмета, присудка й обставин; пише прикладки відповідно до орфографічних норм і обґрунтовує написання; правильно ставить розділові знаки між підметом, присудком і при порівняльних зворотах; обґрунтовує їх за допомогою вивчених правил; знаходить і виправляє орфографічні та пунктуаційні помилки на вивчені правила; інтонує правильно речення різних видів, беручи до уваги й логічний наголос для передачі різних змістових та емоційних відтінків значення; аналізує будову простого двоскладного речення, будову тексту, засоби зв'язку речень у ньому; оцінює виражальні можливості простого двоскладного речення в текстах різних стилів; удосконалює будову розповідного тексту з елементами опису для зацікавлення слухачів, використовуючи засоби зв'язку речень у тексті; правильно будує висловлення на певну соціокультурну тему, використовуючи вивчені засоби зв'язку речень; створює тексти різних стилів і типів, використовуючи синонімічні конструкції.</p>
5	7	<p>Односкладне речення. Односкладні прості речення з головним членом у формі присудка (означено-особові, узагальнено-особові, неозначено-особові, безособові) і підмета (називні). Односкладне речення як частина складного речення. Повні й неповні речення. Незакінчені речення, стилістичні функції їх. Правопис. Тире в неповних реченнях. Внутрішньопредметні зв'язки:</p>	<p>Учень /учениця: розрізняє односкладні й неповні речення, виділяє їх з-поміж інших видів речень; визначає види односкладних речень (також у складних реченнях); оцінює виражальні можливості й роль односкладних і неповних речень у текстах художнього, розмовного, публіцистичного стилів;</p>

		<p>Культура мовлення. Речення двоскладні і односкладні різних видів як синтаксичні синоніми. Уживання в описах називних речень для позначення часу й місця. Використання неповних речень у діалозі, а також у складних реченнях для уникнення невинуватених повторень. Правильне інтонуювання неповних речень.</p> <p>Міжпредметні зв'язки. Односкладні й неповні речення як виражальний засіб у художніх творах (література).</p>	<p>розрізняє неповні й незакінчені речення; правильно інтонує неповні речення; ставить правильно тире в неповних реченнях і обґрунтовує його використання; знаходить і виправляє пунктуаційні помилки на вивчені правила; конструює односкладні речення вивчених видів, а також неповні речення; правильно використовує їх у власному мовленні; правильно будує текст на соціокультурну тему, використовуючи виражальні можливості односкладних і неповних речень.</p>
6	5	<p>Просте ускладнене речення. Речення з однорідними членами Однорідні члени речення (із сполучниковим, безсполучниковим і змішаним зв'язком). Поширені і непоширені однорідні члени речення. Смыслові відношення між однорідними членами речення (єднальні, протиставні, розділові). Речення з кількома рядами однорідних членів. Однорідні і неоднорідні означення. Узагальнювальні слова в реченнях з однорідними членами (повторення й поглиблення). Правопис. Кома між однорідними членами речення. Двокрапка й тире при узагальнювальних словах у реченнях з однорідними членами. Внутрішньопредметні зв'язки: Культура мовлення. Правильна будова речень із сполучниками не лише.., а й..; як..., так і... Інтонація речень з однорідними членами (зокрема із узагальнювальними словами). Міжпредметні зв'язки. Ряди різних за характером слів у ролі однорідних членів речення як засіб художньої виразності (література).</p>	<p>Учень /учениця: знаходить речення з однорідними членами (непоширеними й поширеними), із узагальнювальними словами, різними рядами однорідних членів у межах одного речення; розрізняє однорідні і неоднорідні члени речення; визначає смыслові відношення між однорідними членами речення; правильно ставить розділові знаки при однорідних членах речення й обґрунтовує їх; знаходить і виправляє пунктуаційні помилки на вивчені правила; правильно інтонує речення з однорідними членами; аналізує й оцінює виражальні можливості речень з однорідними членами в різних стилях мовлення; конструює речення, до складу яких входять однорідні члени з різними типами зв'язку між ними, зокрема з парними сполучниками, узагальнювальними словами при однорідних членах; будує висловлення в різних стилях мовлення, використовуючи виражальні можливості речень з однорідними членами в усному й писемному мовленні.</p>

7	5	<p>Речення із звертаннями, вставними словами (словосполученнями, реченнями). Звертання непоширені і поширені. Риторичне звертання. Вставні слова (словосполучення, речення). Групи вставних слів і словосполучень за значенням.</p> <p>Правопис. Розділові знаки при звертанні й вставних словах.</p> <p>Внутрішньопредметні зв'язки: Культура мовлення. Використання звертань і вставних слів (словосполучень, речень) для передачі ставлення до адресата. Синонімічність вставних слів і речень у тексті. Інтонація речень із звертаннями, вставними словами (словосполученнями, реченнями).</p> <p>Міжпредметні зв'язки. Використання риторичних звертань у художньому творі (література). Використання вставних слів для зв'язку частин наукового тексту (математика, фізика, історія та ін.)</p>	<p>Учень /учениця:</p> <p>знаходить і розрізняє звертання, вставні слова (словосполучення, речення) у реченні; аналізує й оцінює виражальні можливості речень зі звертаннями, вставними словами (словосполученнями, реченнями) у тексті; правильно визначає в тексті риторичні звертання й усвідомлює стилістичну роль їх; ставить розділові знаки при звертаннях, вставних словах (словосполученнях, реченнях), обґрунтовує їх; знаходить і виправляє помилки на вивчені пунктуаційні правила; конструює та інтонує правильно речення зі звертаннями, вставними словами (словосполученнями, реченнями); використовує виражальні можливості речень зі звертаннями, вставними словами (словосполученнями, реченнями) в усному й писемному мовленні.</p>
8	13	<p>Речення з відокремленими членами. Поняття про відокремлення. Відокремлені другорядні члени речення (також уточнювальні).</p> <p>Правопис. Розділові знаки при відокремлених й уточнювальних членах речення.</p> <p>Внутрішньопредметні зв'язки: Культура мовлення й стилістика. Правильна будова речень із дієприкметниковими й дієприслівниковими зворотами. Інтонація речень із відокремленими й уточнювальними членами. Синонімічність простих речень із відокремленими членами й складних речень.</p> <p>Міжпредметні зв'язки. Відокремлення як засіб художнього зображення (література); використання конструкцій із відокремленням у текстах наукового стилю (історія, географія, фізика, література та ін.).</p>	<p>Учень /учениця:</p> <p>знаходить відокремлені й уточнювальні члени в реченні; правильно розставляє розділові знаки при відокремлених і уточнювальних членах речення й обґрунтовує їх; знаходить і виправляє допущені пунктуаційні й граматичні помилки; правильно інтонує речення з відокремленими й уточнювальними членами речення; аналізує й оцінює виражальні можливості речень із відокремленими й уточнювальними членами в текстах різних стилів; будує висловлення в публіцистичному й науковому стилях, використовуючи виражальні можливості речень із відокремленими й уточнювальними членами речення в усному й писемному мовленні.</p>
9	4	Повторення в кінці року відомостей про	Учень /учениця:

	словосполучення й просте речення.	систематизує вивчені відомості зі синтаксису й пунктуації; правильно використовує їх у власному мовленні; доцільно застосовує виражальні можливості синтаксичних засобів для досягнення комунікативної мети.
--	-----------------------------------	---

Соціокультурна змістова лінія

Орієнтовний зміст навчального матеріалу			Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Сфери відношень	Тематика текстів	Теми висловлень учнів	
Я і українська мова й література.	Найвидатніші постаті в українській культурі. Письменники про українську мову.	«Мова – втілення думки. Що багатша думка, то багатша мова (М. Рильський)».	Учень (учениця): сприймає, аналізує, оцінює прочитані чи почуті відомості й добирає й використовує ті з них, які необхідні для досягнення певної комунікативної мети; використовує українську мову як засіб формування ціннісної позиції щодо громадянського патріотизму, любові до Батьківщини й української природи, почуття гордості за свою країну, поваги до її історії, культури й історичних пам'яток, сімейних цінностей, визнання цінності здоров'я свого й інших, оптимізм у сприйманні світу; усвідомлює необхідність бути готовим і здатним дотримуватися морально-етичних норм стосовно дорослих і ровесників у школі,
Я і Батьківщина (її природа, історія).	Любов до природи. Екологічний стан природи в Україні. Охорона довкілля. «Червона книга».	«Ми є. Були. І будемо ми. Й Вітчизна наша з нами» (І.Багряний), «Земля не вибачає байдужості».	
Я і національна культура (звичаї, традиції, свята, культура взаємин, українська пісня).	Роль народних традицій, вірувань, релігії, християнської моралі, свят, міфології, фольклорної творчості, художньої літератури у формуванні світогляду українців. Унесок українців у світову культуру. Збагачення української культури духовними скарбами інших народів.	«Людина створила культуру, а культура – людину», «Традиційні ремесла й промисли українців», «Володимирський собор – перлина українського церковобудування», «Покликання людини: пізнавати істину, творити добро, примножувати красу».	
Я і мистецтво (традиційне й професійне)	Архітектурна традиція на теренах України. Народна архітектура. Найвизначніші архітектурні споруди в Україні. Видатні українські архітектори.	«Мистецтво як засіб творення особистості».	
Я і ти (члени родини, друзі, товариші).	Традиційна родинна обрядовість (народження дитини, ім'янаречення, кумівство, весілля тощо) та її сучасна	«Як я розумію дружбу», «Хто для мене є взірцем?».	

Я як особистість	трансформація. Шляхи самопізнання й життєтворчості	«На світі той наймудріший, хто найдужче любить життя» (В.Симоненко) , «Що робить людину великою?».	позашкільному житті, дома, суспільно корисній діяльності.
------------------	---	---	---

Діяльнісна (стратегічна) змістова лінія

Види загально-навчальних вмінь	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Організаційно-контрольні	Учень (учениця) <i>самостійно</i> : усвідомлює і визначає мотив і мету власної пізнавальної й життєтворчої діяльності; планує діяльність для досягнення мети, розподіляючи її на етапи; здійснює намічений план за допомогою дібраних <i>методів і прийомів</i> ; оцінює проміжні й кінцеві <i>результати</i> пізнавальної діяльності, робить відповідні корективи.
Загальнопізнавальні (інтелектуальні, інформаційні)	Учень (учениця) <i>самостійно</i> : аналізує мовні й позамовні поняття, явища, закономірності; порівнює, узагальнює, конкретизує їх; робить висновки на основі спостережень; виділяє головне з-поміж другорядного; здобуває інформацію з різноманітних джерел (довідкової, художньої літератури,ресурсів Інтернету тощо); здійснює бібліографічний пошук, працює з текстами вивчених типів, стилів і жанрів мовлення; систематизує, зіставляє, інтерпретує готову інформацію; моделює мовні й позамовні поняття, явища, закономірності.
Творчі	Учень (учениця) <i>самостійно</i> : уявляє словесно описані предмети і явища, фантазує на основі сприйнятого; прогнозує подальший розвиток певних явищ; переносить раніше засвоєні знання й уміння в нову ситуацію ;

	<p>помічає і формулює проблеми в процесі навчання й життєтворчості; усвідомлює будову предмета вивчення; робить припущення щодо способу розв'язання певної проблеми; добирає аргументи для його доведення; спростовує хибні припущення й твердження.</p>
Естетико-етичні	<p>Учень (учениця) помічає й цінує красу в мовних явищах, явищах природи, у творах мистецтва, вчинках людей і результатах їхньої діяльності; критично оцінює відповідність власних вчинків загальнолюдським моральним нормам, усуває помічені невідповідності цим нормам; виявляє здатність поставити себе на місце іншої людини; усвідомлює обов'язок кожної людини творити добро словом і ділом, готовий і здатний його виконувати.</p>

9-й клас

(70 год, 2 год на тиждень)

(4 год. – резерв годин для використання на розсуд вчителя)

Мовленнєва змістова лінія

№ п/п	Кількість годин	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
1	16 (заг.)	<p>Відомості про мовлення Повторення й узагальнення вивченого про мовлення. Вимоги до мовлення. Мовленнєва ситуація. Види мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо). Різновиди аудіювання: ознайомлювальне, вивчальне й критичне; читання (ознайомлювальне, вивчальне й переглядове). Стилi, типи мовлення (повторення). Жанри мовлення: доповідь, тези прочитаного, конспект почутого, заява, автобіографія, резюме.</p>	<p>Учень /учениця: систематизує вивчені відомості про види, форми мовлення, види мовленнєвої діяльності, різновиди аудіювання, читання, вимоги до мовлення, ситуацію спілкування, її складники, основні правила спілкування; аналізує тексти вивчених типів, стилів і жанрів мовлення.</p>
2	1	<p>Види робіт Сприймання чужого мовлення: Аудіювання (слухання-розуміння) Різновиди аудіювання (ознайомлювальне, вивчальне, критичне) текстів різних стилів, типів і жанрів мовлення.</p>	<p>Учень /учениця: розуміє зміст, тему й основну думку висловлень інших людей з одного прослуховування (тривалість звучання художніх текстів обсягом 800-900 слів 8-9 хв., інших стилів обсягом 700-800 слів– 7-8 хв.); користується різними видами аудіювання (ознайомлювальним, вивчальним, критичним) залежно від мовленнєвої ситуації, адекватно сприймаючи основну думку висловлення, особливості його будови й мовного оформлення; визначає причиново-наслідкові зв'язки, зображувально-виражальні засоби в складніших за сприйняттям порівняно з попередніми класами прослуханих текстах;</p>

1	<p style="text-align: center;">Читання мовчки і вголос</p> <p>Читання мовчки текстів різних стилів, типів і жанрів мовлення. Різновиди читання (ознайомлювальне, вивчальне) (повторення). Сприймання на слух текстів, які містять прямо не виражену спонукальну інформацію. Переглядове читання (практично).</p> <p>Виразне читання вголос текстів різних типів, стилів, жанрів мовлення (також різноманітних жанрів фольклору, вивчення деяких напам'ять або близько до тексту для збагачення власного мовлення).</p>	<p>складає план, конспект почутого; оцінює почуте висловлення (його зміст, форму, будову й мовне оформлення).</p> <p>Учень /учениця: читає мовчки незнайомий текст (швидкість читання – 140-270 слів за хв.), складніший і більший за обсягом, ніж у попередніх класах; розуміє й осмислює зміст прочитаного; користується залежно від мовленнєвої ситуації відомими різновидами читання, зокрема переглядом (<i>розпізнає</i> смислові групи слів у тексті на основі заголовка, ключових слів, малюнків, початкових фраз абзацу, <i>виділяє й узагальнює</i> факти в процесі читання, <i>прогнозує</i> зміст ще не прочитаної частини; переглядає тексти, більші за обсягом, ніж у попередніх класах, швидко знаходячи в них указані вчителем елементи тексту (розділові знаки, слова, частини тексту, виділені спеціальними шрифтами, цифри, виноски, кількість абзаців, довгих речень, певний розділ чи підрозділ тощо); знаходить у тексті аргументи, використані для підтвердження двох чи більше поглядів, думок; прямо не виражену спонукальну інформацію; складає план, тези як способи запису прочитаного; оцінює прочитане (зміст, форму, будову й мовне оформлення).</p> <p>Учень /учениця: виразно читає вголос знайомі, складніші за сприйняттям порівняно з попередніми класами, і незнайомі тексти різних стилів, типів, жанрів мовлення, з достатньою швидкістю (80-120 слів за хв.), відповідно до орфоепічних та інтонаційних норм, виражаючи за допомогою темпу, тембру, гучності читання особливості змісту, стилю тексту, мовного оформлення, авторський задум; оцінює прочитаний вголос текст (його зміст, форму, будову й мовне оформлення);</p>
3	<p style="text-align: center;"><u>Відтворення тексту:</u></p> <p>Перекази за складним планом.</p> <p style="text-align: center;">Говоріння:</p> <p>Стислі перекази текстів наукового й публіцистичного стилів.</p> <p>Вибірковий переказ тексту художнього стилю .</p>	<p>Учень /учениця: переказує (усно й письмово) докладно, вибірково й стисло тексти художнього, наукового й публіцистичного стилів, підпорядковуючи висловлення темі й основній думці, дотримуючись композиції, мовних, стильових особливостей прослуханих і прочитаних текстів художнього, наукового й публіцистичного стилів мовлення обсягом (для докладного</p>

	<p>Письмо: Вибіркові перекази текстів наукового й художнього стилів (на основі декількох джерел). Докладний переказ тексту публіцистичного стилю з творчим завданням.</p>	<p>переказу – 300-350 слів, стислого й вибіркового – у 1,5-2 рази більше), за самостійно складеним складним планом; оцінює текст (його зміст, форму, мовне оформлення й авторський задум).</p>
4	<p>Створення власних висловлень: Діалогічне мовлення: Говоріння й письмо <i>Діалог</i>, складений відповідно до запропонованої ситуації (офіційна й неофіційна розмова, діалог-домовленість), обговорення самостійно обраної теми, розігрування діалогу.</p> <p>Монологічне мовлення: <i>Твори</i> за складним планом. Говоріння: Твір-роздум у публіцистичному стилі мовлення на суспільну тему. Доповідь на основі двох-трьох джерел на морально-етичну або суспільну теми в публіцистичному стилі.</p> <p>Письмо: Твір в публіцистичному стилі мовлення на морально-етичну тему. Тези прочитаного (художнього твору, публіцистичної чи науково-пізнавальної статей). Конспект почутого науково-навчального тексту. <i>Ділові папери.</i> Заява. Автобіографія. Резюме.</p>	<p>Учень /учениця: складає, розігрує усний і письмовий діалог (орієнтовно 12-14 реплік для двох учнів) відповідно до запропонованої ситуації, демонструючи певний рівень вправності в процесі діалогу (стислість, логічність, виразність, доречність, винахідливість тощо), додаючи або замінюючи окремі репліки діалогу відповідно до зміненої ситуації спілкування; обирає самостійно аспект запропонованої теми, висловлюючи особисту позицію щодо обговорення її, знаходячи цікаві, переконливі аргументи на захист своєї позиції, також і з власного життєвого досвіду, змінюючи власну думку в разі незаперечних контраргументів; використовує репліки для стимулювання й підтримання діалогу, формули мовленнєвого етикету; дотримуючись норм української літературної мови; оцінює висловлення (його зміст, форму, будову й мовне оформлення).</p> <p>Учень /учениця: складає усні й письмові твори, тези, доповідь, конспект почутого, заяву, автобіографію, резюме, підпорядковуючи висловлення темі й основній думці, будуючи в логічній послідовності за самостійно складеним простим або складним планом, добираючи мовні засоби відповідно до задуму висловлення, стилю й жанру мовлення; добирає й систематизує з різних джерел (довідкової й художньої літератури, ресурсів Інтернету тощо) матеріал для творів; робить узагальнення й висновки; додержується вимог до мовлення й основних правил спілкування; знаходить і виправляє недоліки в змісті, будові й мовному оформленні власного й чужого висловлення; оцінює текст (його зміст, форму, задум і мовне оформлення).</p>

Міжпредметні зв'язки. Виступ проблемного характеру на літературну тему (література); цитатний план, тези літературно-критичних статей, окремих розділів їх і розділів підручників (література, історія, географія та ін.).

Мовна змістова лінія

№ п\п	Кількість годин	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
1	50 (заг.) 1	Вступ Українська мова серед інших мов. Розвиток української мови.	Учень /учениця: усвідомлює здійснення процесу й результату розвитку української мови в ході історичного становлення українського суспільства та його культури, місце української мови серед інших мов; визначає функції мови в житті суспільства.
2	3	Повторення вивченого у 8 класі. Просте неускладнене й ускладнене речення Правопис. Основні правила правопису (за вибором учителя).	Учень /учениця: знаходить у тексті просте речення й розрізняє його види; визначає його істотні ознаки; правильно ставить розділові знаки в простому реченні й обґрунтовує їх; знаходить і виправляє пунктуаційні помилки на вивчені правила; складає усні й письмові висловлення на самостійно визначену соціокультурну тему, використовуючи вивчені виражальні можливості мовних засобів простого речення.
3	5	Синтаксис. Пунктуація Пряма й непряма мова (повторення й поглиблення). Заміна прямої мови непрямою. Цитата як спосіб передачі чужої мови. Діалог. Розділові знаки при прямій мові й діалозі. Внутрішньопредметні зв'язки: Культура мовлення й стилістика. <i>Синонімічність різних способів передачі прямої мови. Інтонація речень із прямою мовою, діалогом.</i> <i>Міжпредметні зв'язки. Мова персонажа в діалозі та словах автора (література).</i>	Учень /учениця: усвідомлює поняття «пряма й непряма мова» як способи передачі чужого мовлення; знаходить речення з прямою й непрямою мовою, з цитатами, репліками діалогу; визначає їх особливості, виражальні можливості; будує речення з прямою мовою й замінює їх непрямою мовою; створює й розігрує діалог на самостійно обрану тему; правильно ставить розділові знаки при прямій мові, цитаті, діалозі й обґрунтовує їх; знаходить і виправляє помилки на вивчені правила; порівнює виражальні можливості різних способів передачі прямої мови; складає усні й письмові висловлення на соціокультурну тему,

			використовуючи виражальні можливості речень із прямою й непрямою мовою, діалогів;
4	5	<p>Складне речення й ознаки його. Складні речення без сполучників, із сурядним і підрядним зв'язком, будова й засоби зв'язку в ньому. Смислові зв'язки між частинами складносурядного речення. Правопис. Розділові знаки між частинами складносурядного речення. Внутрішньопредметні зв'язки: Культура мовлення й стилістика. <i>Інтонія складносурядного речення.</i> <i>Синонімічність складносурядних речень із різними сполучниками, а також складносурядного речення й простих речень.</i></p> <p>Міжпредметні зв'язки. <i>Опис у художньому творі (література).</i></p>	<p>Учень /учениця: розрізняє структурні відмінності простих і складних речень, складних речень із сурядним і підрядним зв'язком; знаходить у тексті складносурядні речення, встановлює смислові зв'язки між частинами його; визначає види складних речень (сполучникові й безсполучникові), засоби зв'язку між частинами речення у складному, межі частин у складному реченні, кількість граматичних основ у ньому; розмежовує складносурядні речення й прості речення, ускладнені однорідними членами; правильно ставить розділові знаки між частинами складносурядного речення й обґрунтовує їх; знаходить і виправляє пунктуаційні помилки на вивчені правила; аналізує й оцінює виражальні можливості складносурядних речень та інших синонімічних конструкцій; складає речення й тексти різних стилів, використовуючи виражальні можливості складносурядних речень і потрібні за змістом сполучники сурядності;</p>
5	11	<p>Складнопідрядне речення, його будова й засоби зв'язку в ньому. Підрядні сполучники й сполучні слова в складнопідрядних реченнях. Основні види складнопідрядних речень: з означальними, з'ясувальними, обставинними підрядними частинами (способу дії й ступеня, порівняння, місця, часу, причини, наслідку, мети, умови, допусту). Складнопідрядне речення з кількома підрядними частинами. Правопис. Розділові знаки між частинами складнопідрядного речення. Розділові знаки в складнопідрядному реченні з кількома підрядними частинами. Внутрішньопредметні зв'язки: Культура мовлення й стилістика. <i>Синонімічність сполучникових</i></p>	<p>Учень /учениця: знаходить у тексті складнопідрядне речення з однією й кількома підрядними частинами; визначає головну й підрядну частини, види складнопідрядних речень, істотні ознаки їх, межі головної й підрядної частин, кількість частин; класифікує складнопідрядні речення за значенням і будовою, засобами зв'язку в них; розрізняє сполучники й сполучні слова; правильно ставить коми між частинами складнопідрядного речення й обґрунтовує їх; знаходить і виправляє помилки на вивчені правила; правильно інтонує складнопідрядні речення;</p>

	<p><i>складних, складнопідрядних і простих речень із відокремленими членами. Інтонація складнопідрядного речення.</i></p> <p>Текст (риторичний аспект).</p> <p><i>Роль складнопідрядних речень у визначенні понять у текстах наукового й публіцистичного стилів.</i></p> <p>Міжпредметні зв'язки. <i>Наукові визначення, встановлення причиново-наслідкових зв'язків між явищами (історія, географія, хімія, біологія, математика, фізика).</i></p>	<p>аналізує й порівнює виражальні можливості складнопідрядних речень та інших синонімічних конструкцій у текстах різних стилів;</p> <p>конструює складнопідрядні речення різних видів і вводить їх у тексти різних стилів;</p> <p>складає усні й письмові висловлення на соціокультурну тему різних стилів, використовуючи в них виражальні можливості складнопідрядних речень.</p>
9	<p>Безсполучникове складне речення.</p> <p>Смислові відношення між частинами безсполучникового складного речення.</p> <p>Правопис. Розділові знаки в безсполучникових реченнях..</p> <p>Внутрішньопредметні зв'язки:</p> <p>Культура мовлення й стилістика.</p> <p><i>Синонімічність сполучникових і безсполучникових складних речень і простих речень.</i></p> <p><i>Особливості інтонації безсполучникового складного речення.</i></p> <p>Міжпредметні зв'язки. <i>Опис у художньому творі (література).</i></p>	<p>Учень /учениця:</p> <p>знаходить у тексті безсполучникові складні речення;</p> <p>визначає основні ознаки, смислові відношення між частинами безсполучникових складних речень;</p> <p>розмежовує безсполучникові складні речення й сполучникові (складносурядні й складнопідрядні);</p> <p>розрізняє види безсполучникових складних речень за характером синтаксичних і смислових зв'язків між простими реченнями);</p> <p>правильно інтонує безсполучникові складні речення;</p> <p>правильно ставить розділові знаки між частинами безсполучникового складного речення й обґрунтовує їх;</p> <p>знаходить і виправляє пунктуаційні помилки на вивчені правила;</p> <p>аналізує й порівнює виражальні можливості безсполучникових складних речень із синонімічними синтаксичними конструкціями в невеликих текстах розмовного, публіцистичного й художнього стилів;</p> <p>правильно будує безсполучникові складні речення з різними смисловими відношеннями між частинами їх; добирає до них синтаксичні синоніми;</p> <p>використовує виражальні можливості їх в усних і письмових висловленнях на певну соціокультурну тему.</p>
6	<p>Складне речення з різними видами сполучникового й безсполучникового зв'язку.</p> <p>Правопис. Розділові знаки в складному реченні з різними видами сполучникового й безсполучникового</p>	<p>Учень /учениця:</p> <p>знаходить у тексті складне речення з різними видами зв'язку;</p> <p>визначає його основні ознаки й будову;</p> <p>правильно розставляє в них</p>

	<p>зв'язку.</p> <p>Внутрішньопредметні зв'язки: <i>Культура мовлення. Синонімічність складних речень із простими.</i></p> <p>Міжпредметні зв'язки. Використання складних речень у художніх описах (література).</p>	<p>розділові знаки й обґрунтовує їх; знаходить і виправляє помилки на вивчені правила;</p> <p>розрізняє вивчені пунктуаційні правила;</p> <p>аналізує й зіставляє виражальні можливості складних речень із різними видами зв'язку й синонімічних конструкцій;</p> <p>будує складні речення з різними видами зв'язку;</p> <p>складає усні й письмові висловлення публіцистичного й наукового стилів, доцільно використовуючи виражальні можливості складних речень.</p>
4	<p>Текст як одиниця мовлення й продукт мовленнєвої діяльності <i>Повторення й узагальнення.</i> Текст і основні ознаки його. Будова тексту. Мікротема й абзац. Ключові слова в тексті й абзаці. Види й засоби міжфразового зв'язку. Актуальне членування у висловленні: відоме і нове.</p> <p>Правопис. Повторення вивчених розділових знаків у простому і складному реченнях.</p> <p>Внутрішньопредметні зв'язки: Культура мовлення й стилістика. <i>Засвоєння складних випадків слововживання.</i> <i>Синонімічність синтаксичних конструкцій.</i> Текст (риторичний аспект). <i>Оптимальне структурування абзаців і мікротем у висловленнях, що належать до різних типів, жанрів і стилів мовлення.</i></p>	<p>Учень /учениця: усвідомлює текст, його істотні ознаки й структурні особливості;</p> <p>визначає тему, основну думку тексту, виділяє ключові слова в тексті й тематичне речення в абзаці;</p> <p>визначає види й засоби міжфразового зв'язку, розподіляє текст на мікротеми, членує речення у висловленні на відоме і нове;</p> <p>розрізняє спільне і відмінне між мікротемою й абзацом;</p> <p>оцінює виражальні можливості текстів різних типів і стилів;</p> <p>конструює невеликі тексти на певну тему, доцільно розподіляючи їх на мікротеми й абзаци відповідно до комунікативного задуму, використовуючи членування речень на відоме і нове для забезпечення оптимальної зв'язності текстів;</p> <p>використовує виражальні можливості текстів різних типів, стилів і жанрів у власному усному й писемному мовленні.</p>
6	<p>Повторення й систематизація вивченого Слово як предмет вивчення. Мовні аспекти вивчення речення (порядок слів у реченні, граматична основа, види речень).</p> <p>Правопис. Орфографія. Пунктуація.</p>	<p>Учень /учениця: аналізує й систематизує вивчені в шкільному курсі мовні поняття й правила;</p> <p>виділяє в них подібне та узагальнює його;</p> <p>здійснює самоконтроль за результатами навчальних досягнень.</p>

Соціокультурна змістова лінія

Орієнтовний зміст навчального матеріалу			Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Сфери відношень	Тематика текстів	Теми висловлень учнів	
Я і українська мова й література.	Українська мова серед інших мов. Розвиток української мови.	«Спочатку було Слово...», «Чари рідного слова».	<p>Учень /учениця: сприймає, аналізує, оцінює прочитані чи почуті відомості й добирає та використовує ті з них, які необхідні для досягнення певної комунікативної мети; використовує українську мову як засіб формування ціннісної позиції щодо громадянського патріотизму, любові до Батьківщини й української природи, почуття гордості за свою країну, поваги до її історії, культури й історичних пам'яток, сімейних цінностей, визнання цінності здоров'я свого й інших, оптимізм у сприйманні світу; усвідомлює роль морально-етичних норм; готовий і здатний застосовувати їх стосовно дорослих і ровесників у школі, позашкільному житті, дома, суспільно корисній діяльності.</p>
Я і Батьківщина, національна історія і культура (звичаї, традиції, свята, культура взаємин).	Україна, її географічне положення, природні багатства. Природа різних регіонів України. Україна – від часів Київської Русі до сучасності. Український національний характер.	«Я вірю в майбутнє твоє, Україно!», «Історична доля мого рідного народу».	
Я і мистецтво (традиційне й професійне).	Основні галузі господарства: ремесла й народні художні промисли. Взаємозв'язок матеріальних і духовних цінностей української культури. Найвидатніші постаті вітчизняної й світової культури.	«Мистецтво творить особистість». «Видатні українці»	
Я і ти (члени родини, друзі, товариші). Я і ми (класний колектив, народ, людство)	Забезпечення спадкоємності поколінь. Збереження сімейних цінностей, реліквій, ідеалів. Культурогенна форма життєдіяльності сучасної сім'ї.	«Яке дерево, такі його квіти; які батьки, такі й діти», «Найвища краса – краса вірності» (Олесь Гончар). «Береться мудрість не із заповітів», «Раз добром нагріте серце вік не прохолоне».	
Я як особистість	Життєвий і професійний вибір особистості.	«У світі професій», «Громадянська позиція», «Молодь і сучасність», «Найважче - це творення самого (самої) себе».	

Діяльнісна (стратегічна) змістова лінія

Види загально-навчальних умінь	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Організаційно-Контрольні	<p>Учень /учениця: усвідомлює і визначає <i>мотив і мету</i> власної пізнавальної й життєтворчої діяльності; планує діяльність для досягнення мети, розподіляючи її на етапи; оцінює проміжні й кінцеві <i>результати</i> пізнавальної діяльності, робить відповідні корективи.</p>
Загальнопізнавальні (інтелектуальні, інформаційні)	<p>Учень /учениця самостійно: аналізує мовні й позамовні поняття, явища, закономірності; порівнює, узагальнює, конкретизує їх; робить висновки на основі спостережень; виділяє головне з-поміж другорядного; здобуває інформацію з різноманітних джерел (довідкової, художньої літератури, ресурсів Інтернету тощо), здійснює бібліографічний пошук, працює з текстами вивчених типів, стилів і жанрів мовлення; систематизує, зіставляє, інтерпретує готову інформацію; моделює мовні й позамовні поняття, явища, закономірності.</p>
Творчі	<p>Учень /учениця самостійно: уявляє словесно описані предмети і явища, фантазує на основі сприйнятого; прогнозує подальший розвиток певних явищ; переносить раніше засвоєні знання й уміння в нову ситуацію; помічає й формулює проблеми в процесі навчання й життєтворчості; усвідомлює будову предмета вивчення; робить припущення щодо способу розв'язання певної проблеми; добирає аргументи для його доведення; спростовує хибні припущення й твердження.</p>
Естетико-етичні	<p>Учень /учениця: помічає й цінує красу в мовних явищах, явищах природи, у творах мистецтва, вчинках людей і результатах їхньої діяльності; критично оцінює відповідність своїх вчинків загальнолюдським моральним нормам, усуває помічені невідповідності; виявляє здатність поставити себе на місце іншої людини; усвідомлює обов'язок кожної людини творити добро словом і ділом, готовий і здатний його виконувати.</p>

Укладачі:

Г.Т.Шелехова, М.І.Пентилюк, В.І.Новосьолова, Т.Д.Гнаткович,
Н.Б.Коржова, К.В.Таранік-Ткачук